

1176

Proprietatea Bibliotecii
Universitatii Iasi

II - 76

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Dr. S. RELI
Profesor universitar

Reședința Mitropolitană

din Cernăuți
și
meșterul ei
IOSIF HLÁVKA

(Istoria grandiosului palat reprezentativ
al Bisericii ort. române din Bucovina)

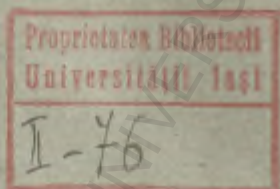
Cu 6 ilustrațiuni istorice în text.

16703

CERNAUȚI 1933
Institutul de Arte grafice și Editură
„Glasul Bucovinei”

Prețul Lei 50

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Dr. S. RELI
Profesor universitar

Reședința Mitropolitană din Cernăuți

și
meșterul ei

IOSIF HLÁVKA

(Istoria grandiosului palat reprezentativ
al Bisericii ort. române din Bucovina)

Cu 6 ilustrații istorice în text.

275035

B.C.U. IASI

16703

CERNAUȚI 1933
Institutul de Arte grafice și Editură
„Glasul Bucovinei”

24 FEB. 1933

Biblioteca Universităţii Iaşi

Ale 76.

Inchin această scriere

*Înalt Prea Sfinției-Sale
Arhiepiscopului și Mitropolitului Bucovinei
Nectarie,*

în semn de adâncă venerațiune

Prof. Dr. S. Reli.

Cernăuți, 16 Decembrie 1932.

PREFATĂ.

O monografie istorică a grandioasei Reședinți mitropolitane din Cernăuți era o necesitate adânc simțită atât pentru publicul din Bucovina și din restul României, cât pentru numeroșii călători străini, cari, vizitând întâmplător Cernăuții, admiră și acest mare palat monumental reprezentativ al neamului românesc din acest colț de țară.

Înzădar căutau ai noștri și străinii vreo scriere informativă cât de mică, care să le dea deslușiri despre originea, timpul și meșterii artiști ai acestei clădiri admirabile, căci nimeni și nimic nu putea să le satisfacă dorința pe deplin.

Spre a pune la dispoziția publicului o astfel de monografie, a cărei lipsă nu ne prea făcea onoare, m'am hotărât să răscolesc documentele oficiale ale vremii, referitoare la clădirea „Reședinței” și să alcătuesc scrierea de față.

Dar în arhivele noastre n'am putut afla toate știrile și informațiunile documentare de care aveam nevoie.

Acestea mi le-am complectat din mai multe scrieri în limba cehă, ce le-a adus din Praga, la dorința mea, și mi le-a pus la dispoziție domnul profesor universitar din Cernăuți, Dr. Valerian Șesan,

pe cari le-a primit d=sa dela d=l Dr. B. Kučka, consilier ministerial superior la Ministerul de Externe din Praga, și dela d=l Anton Fiala, director al „Căminului studentesc I. Hlávka“ din Praga.

Imi îndeplinesc deci o datorie plăcută, mulțumind pe această cale celor trei domni, amintiți mai sus, pentru amabilul lor concurs la culegerea materialului informativ pentru scrierea prezentă.

Deasemeni mulțumesc și d=lui Balan Lucian, apreciatului nostru artist=fotograf de monumente istorice, din Cernăuți, care a executat fotografiile necesare pentru clișeele cu cari am ilustrat această lucrare, care, sper, că va contribui la cunoașterea unui capitol din trecutul politic=bisericesc, social și artistic al Bucovinei de altă=dată.

Cernăuți, în 16 Decembrie 1932.

AUTORUL.

Reședința mitropolitană din Cernăuți și meșterul ei, arhitectul Iosif Hlávka.

I

Introducere.

Vizitatorii Cernăuților, aduși de calea ferată în gara de nord a acestui oraș, rămân uimiți de frumuseța peisajului ce li se prezintă în față când privesc dela gară spre apus de soare.

È dealul „*Dominicului*“, cu coastele sale prăpăstioase, împădurite cu brazi și molizi, vecinic fineri și verzi, și cu palfini, mesteceni, plopi și salcâmi, al căror miros îmbătător de floare e mânat de vântul de seară, în zilele de Mai, până în oraș, iar în zilele de toamnă îmbracă dealul întreg, de sus și până la poalele sale, într'o haină pestriță, cu frunzișul lor verde, roș și galben.

Pe culmea acestui deal dela marginea nord-vestică a Cernăuților se vede din depărtare o *cetate*, cu *ziduri roși-cărămizii*, în stil mauro-bizantin, tronând ca un străvechiu castel regal spaniol din evul mediu, cu turnul, înalt și subțire ca un minaret, al unei capele aurite, de care se resfrâng razele soarelui de dimineață ca ntr'o pânză de aur.

È *Reședința arhiepiscopului și mitropolitului ortodox-român al Bucovinei*, cea mai strălucită și mai grandioasă clădire monumentală din România înreagă. Acest giuvaer exotic și impunător de arhitectură monumentală, care e mândria orașului Cernăuți și a țării întregi, stârnind admirația și poate și invidia vizitato-

rilor străini, e opera celebrului arhitect ceh *Iosif Hlávka*, înfăptuită pe cheltuiala Fondului bisericesc ort.român al Bucovinei, între anii 1864 și 1878.

N'au trecut decât numai vreo 50 ani dela terminarea și înzestrarea completă a acestei mărețe clădiri reprezentative a Românilor din Bucovina. Totuși puțini sunt oamenii cari au mai rămas în viață din vremea când s'a clădit acest minunat palat cu bisericile sale, și-și mai pot aminti, spre a povesti nepoților, despre împrejurările politice, economice și sociale și despre meșterii cari au contribuit cu stăruința, munca și cu mesteșugul lor la ridicarea acestei „reședinți“ frumoase, ca palătele minunate din basmele și poveștile românești.

Despre toate acestea vor povesti generațiilor de azi și de mâne șirele ce urmează, răscolind trecutul, îngropat până acuma în actele și documentele oficiale, îngălbenite de vremuri și prăfuite prin cele arhive.

II

Reședința arhipăstorilor eparhiei Bucovinei înainte de ridicarea palatului mitropolitan de azi.

Înainte de anul 1880, episcopii, iar dela 1873, mitropoliții români ai Bucovinei erau lipsiți nu numai de un palat strălucit ca azi, ci chiar de o *modestă* locuință stabilă și corespunzătoare demnității lor înalte și trebuințelor religioase, culturale și reprezentative ale poporului român și creștin-ortodox din centrul religios și bisericesc al acestei eparhii.

Când reședința episcopală a Bucovinei fu strămutată dela Rădăuși la Cernăuți, în 2 Decembrie 1781, la ordinul guvernului imperial din Viena, episcopul de atunci, Dosoftei Herescu († 1789) n'avea o

reședință potrivită cu demnitatea sa, ci locui un timp la fratele său Ilie, fost mare medelnicer și stareț de Cernăuți ¹⁾, într'o casă mizerabilă lângă biserica Sf. Treimi ²⁾.

Administrația militară zidi în grabă o reședință episcopală — o casă simplă fără etaj — care fu terminată în 1783, pentru bravul episcop, pe același loc,

Vechea Reședință episcopală din Cernăuți, până pe la 1840

unde se zidi mai târziu falnica Reședință mitropolitană de azi ³⁾.

Această clădire de un aspect săracăcios, fără nici o înfrumusețare arhitectonică, avea numai niște camere joase și mici, dintre cari cele mai multe erau despărțite numai prin pereți de bârne, și o capelă pardosită cu cărămidă ca și bucătăriile și coridoarele ⁴⁾. La câțiva ani după terminare, reședința, zidită în grabă capătă burete și în a. 1790 o parte din ea se pră-

¹⁾ I. Nistor: *Istoria Bisericii din Bucovina*, p. 3.

²⁾ Vezi *Kaindl*: *Geschichte der Stadt Czernowitz*, p. 179.

³⁾ *Nistor*: l. c. și *Kaindl* l. c.

⁴⁾ *R. Kaindl*: o. c. p. 180.

buși, iar restul fu dăruit¹⁾). Deatunci episcopii Bucovinei fură siliți să locuiască în diferite case particulare ca chiriași. Așa d. ex. în anul 1845, episcopul Bucovinei, Eugenie Hacman locuia în „strada domnească”, azi strada „Iancu Flondor”, iar mai târziu în „strada rusască”, azi „strada Romană”, într'un edificiu care pe atunci era proprietatea boerului român, baronul Ioan Mustăță, iar mai târziu deveni sediul Comitetului și Dietei Țării²⁾. Și Institutul Teologic fu adăpostit în mod mizerabil în case particulare închiriate³⁾.

La cererile repetate ale episcopilor noștri, oficialitatea austriacă se gândi încă de pe la 1803 la ridicarea unei noi reședinți episcopale în Cernăuți, pe cheltuiala Fondului bisericesc ortodox al Bucovinei.

III

Pregătirile pentru construirea unei reședinți noi pentru episcopii Bucovinei.

În anul 1803, Urmeny, guvernatorul Galiției, cu care era împreună și Bucovina, aduse la cunoștința împăratului necesitatea unei organizări mai bune a Bucovinei din punct de vedere bisericesc. În urma sugestiilor și propunerilor acestui guvernator, împăratul hotărî între altele, să se termine biserica romano-catolică din Cernăuți și să se grijească ca serviciul divin catolic din Bucovina să nu se mai facă, ca până atunci, „în niște case particulare mizerabile, ci în biserici adecvate”⁴⁾, apoi „să se caute un loc potrivit pentru ridi-

¹⁾ R. Kaindl: o. c. p. 180.

²⁾ ³⁾ Actul Consistoriului episc. No. 3557/35 în Arh. Stat. Cernăuți, pachet Nr. 347, XI, H. 8.

⁴⁾ Act oficial al guvern. provincial din Lwów, din 29 Iulie 1803, în Arh. Stat. Cernăuți No. 19991, K. A. 1803.

care a unei biserici catedrale și a unei reședinți pentru episcopul neunit al Bucovinei, cari constituie o necesitate imperioasă¹⁾. În acelaș decret împărătesc se ordonă apoi ca, după alegerea locului pentru aceste clădiri religioase, să se pregătească planurile necesare de cătră un inginer tehnic. Pentru biserica catedrală să se iec ca model una dintre bisericile mănăstirești din Dragomirna, Sucevița sau Putna, „fiindcă bisericile gr. neunite se zidesc după un gust cu totul deosebit de bisericile catolice, și trebuie să fie situate cu altarul („sanctuarium“) spre Răsărit. Căci întocmirea lor internă se deosebește de cea a bisericii romano-catolice. Apoi să se facă planul pentru adaptarea vechii reședinți episcopale într'un edificiu pentru adăpostirea Seminarului teologic²⁾. Dar trecură mai multe zeci de ani dela decretarea acestor hotărâri în chestia zidirii reședinței episcopale din Cernăuți, fără să fie înfăptuite, din cauza biurocrațismului austriac greoi și nepăsător față de trebuințele unei eparhii „neunite“ ca cea a Bucovinei.

Mai ales guvernul provincial din Lwów („Lemberg“), căruia îi era supusă în acele vremuri și Bucovina în privința administrativă, ca un „district“ al Galiției, târăgăna sub diferite pretexte executarea ordinelor guvernului central vienez privitoare la zidirea reședinței episcopale a Bucovinei, adevărindu-se în acest caz pe deplin cuvintele ce le-a rostit cândva poetul nostru Eminescu: „Un om nu poate face nimic într'o țară rău întocmită, și măcar să tot poruncească, rămâne la vorba ceia: *A poruncit cânelui, și cânele pisicei, și pisica șoarecelui, iar șoarecele și-a atârnat poruncă de coadă*“³⁾.

¹⁾ ²⁾ Doc. cîl.

³⁾ G. Călinescu: Viața lui Eminescu, pag. 293.

Abia în anul 1846, episcopul Hacman fu invitat, împreună cu consistorul său, de către „vice-căpitanul districtual“ al Bucovinei, Zbyszewski, să participe la o consfătuire oficială, privitoare la zidirea unei reședinți episcopale ¹⁾.

Dar la acest sfat nu s'a luat nici o hotărâre pozitivă în această afacere, ci s'a stabilit numai că „adaptarea vechii reședinți episcopale într'un local pentru adăpostirea Seminarului teologic diecezan e irealizabilă“, din cauza ruinării ei totale ²⁾.

Afacerea zidirii reședinței a rămas însă baltă mai departe.

Deaceia, în Martie 1851, episcopul Eugenie înaintază șefului administrației politice a Bucovinei, baronului Heninger, o plângere împotriva tembelismului dirigătorilor în drept, manifestat față de reședința episcopală.

În această adresă episcopul spune următoarele: „Necesitatea incontestabilă a zidirii unei reședinți pentru episcopul Bucovinei a fost recunoscută înainte de mai multe zeci de ani din partea autorităților superioare și inferioare și s'au dispus cele de cuvîntă pentru realizarea ei grabnică. Tratatulele îndrumate pentru aflarea unui loc potrivit și pentru schițarea planurilor de construcție în acest scop, s'au târăgănat însă atât de mult, până ce vechea reședință episcopală s'a năruit cu totul, și eu, ca episcop, am fost silit să primesc adăpostirea în casă particulară, la urmă în casa unui Evreu, cu numele Gerbl. Deși această casă e una dintre cele mai bune din oraș, totuș îi lipsesc apartamentele necesare spre a-mi putea adăposti

¹⁾ ²⁾ Act oficial al Consist. ep. Nr. 842/49, în Arhiva Statului Cernăuți, pachet Nr. 343, Sign. XI, H. 4.

în ea o capelă rituală și personalul necesar al asistenței episcopale ¹⁾.

„Ar trebui să se presupună, cu drept cuvânt, în conformitate cu progresul spiritual, că pentru un creștin e *indiferent* unde și în ce fel de casă locuiește un episcop; dar în Bucovina încă nu s'a dezvoltat acest progres cultural atât de mult, ci totuș se privește ca ceva necuviincios faptul, că episcopul e silit să se strămute dintr'o casă particulară în alta, ba chiar și într'o casă jidovească, cu toate că Fondul religios-gr.-oriental posedă destule mijloace materiale spre a putea acoperi toate cheltuelile necesare pentru o locuință potrivită cu demnitatea episcopală ²⁾.

„Din câte părți trebuie să fie compusă această reședință episcopală, am arătat în anul 1846, vice-căpitanului țării, Zbyszewski,

„Tot așa de necesară, ca și Reședința episcopală, e și construcția unui Cămin preotesc, a unui Seminar teologic și a Școlii de cântăreți (bisericești ³⁾.

„Totuș, spre a eruga Fondul (bisericesc) e recomandabil, ca aceste edificii să nu se construiască de odată, ci pe rând... ⁴⁾.

„Terenul necesar pentru toate aceste clădiri se află în măsură suficientă pe locurile episcopale, cari sunt proprietatea Fondului bisericesc al Bucovinei, au o suprafață de mai bine de 13 jugăre și sunt situate într'o regiune sănătoasă și foarte potrivită, încât zgomotul turburător al orașului să nu poată avea o influență dăunătoare nici asupra vieții pioase, edificatoare și superioare a episcopului, nici asupra exercițiilor re-

¹⁾ Adresa ep. Hacman către administrația Bucovinei, din 1851, Nr. 3320. în Arh. Stat. Cernăuți, pachetul cit.

²⁾ ³⁾ ⁴⁾ Doc. cit.

ligioase ale tinerilor studenți teologi cari se pregătesc pentru chemarea lor“¹⁾).

Episcopul își încheie apoi adresa, rugând să se dispună urgent cele cuvenite pentru începerea cât mai degrabă a zidirei²⁾).

Dar baronul Heninger, cârmuitorul Bucovinei, avea alte griji, decât să se ocupe de cererile unui episcop „valah, neunit“, și n'a întreprins nimic pentru soluționarea demersurilor episcopului Eugenie în afacerea reședinței. În Noemvrie al aceluiaș an (1851), episcopul se adresă deci încă odată lui Heninger în afacerea clădirii reședinței, dar cu acelaș rezultat negativ.

Deaceia, în Februarie 1852, episcopul Eugenie Hacman se îndreaptă cu o plângere nouă și energică direct către Ministerul Cultelor din Viena, în care spune el, între altele: „Multele supărări ce-am trebuit să le sufăr în curs de 8 ani de zile din cauza locuinței mele, mă îndreptătesc să am convingerea, că Ministerul nu va fi de părerea, că eu doresc atât de mult ridicarea unei reședinți episcopale numai spre a locui pompos și splendid, ci din motivul că, din lipsa unei reședinți spațioase, nu pot ținea conferințe cu clerul diecezan, la cari e necesar să participe de multe ori și câte 60 persoane deodată, și nici nu pot adăposti personalitățile clericale înalte, cari mă vizitează adeseori, amăsurat situației lor. Dar pelângă aceasta, mai e și foarte supărător și jignitor *faptul*, pe care nu-l pot înlătura, că, cu prilejul strămutării locuinței mele — care se întâmplă tot din 4 în 4 ani și durează mai multe zile — sunt silit să privesc nepufincios, cum sunt expuse privirilor publicului chiar și lucrurile personale și casnice ale persoanei mele, ca și când situația

1) 2) Doc. cit.

unui episcop ar fi egală cu cea a unui crâșmar. Câtă rușine și batjocură trebuie să sufăr eu atunci, și câte neplăceri m-î s'au făcut cu prilejul atâtor schimbări de locuință, e ușor de înțeles. Toate aceste ocări desigur că nu dorește să mi-le facă înalțul guvern al Maiestății Sale. Despre toate acestea sunt convins, căci aici nu e vorba de persoană, ci de demnitatea și situația unui episcop și de susținerea autorității sale¹⁾.

„Având în vedere motivele induse și împrejurarea că tratativele pentru zidirea unei reședinți episcopale pentru eparhia Bucovinei s'au încheiat în întregime și plutesc în suspensiune, fără nici un rezultat, deja de jumătate de secol, și fără de o înrăurire eficace din partea înalțului Minister c. r. nu se vor aduce nici acuma la țanta dorită, rog onor. Minister să ia măsurile necesare, ca să se termine odată aceste *tărăgănări* și să se înceapă chiar în acest an construcția amintită²⁾“.

Dar toate demersurile episcopului Eugenie Hacman, repetate în acest fel pe lângă guvernul central austriac, n'avură nici un efect, — în ciuda marelui său trecut de care se bucura el la Curtea vieneză, — câtă vreme Bucovina a fost dependentă în privința administrativă și politică de guvernul provincial galițian.

Se vede că, cercurile catolice din Lwów paralizau toate acțiunile episcopului ortodox al Bucovinei din motive de ură confesională. Abia după deslipirea Bucovinei de Galiția și declararea ei de provincie autonomă cu rangul de ducat, împăratul Francisc Iosif I ordonă din nou, în 1860, zidirea unei reședinți episco-

¹⁾ Adresa ep. E. Hacman către Minister, No. 158/52, în Arh. Stat. Cernăuți, pachet cit.

²⁾ Doc. cit.

pale, cu un edificiu pentru Seminarul teologic și altul pentru preoți, din mijloacele Fondului religios al ort. al Bucovinei ¹⁾.

În baza acestui decret împărătesc, Ministerul Cultelor din Viena însărcină în Dec. 1860 pe arhitectul ceh din Viena, Iosif Hlávka, să elaboreze planurile de construcție pentru aceste clădiri, după o programă fixată de consistorul ep. din Cernăuți ²⁾.

Această grea, dar onorabilă însărcinare îi fu încredințată lui Hlávka în urma unui concurs din 1860 pentru zidirea *Bisericii Lazariștilor* din Viena, la care participă și dânsul, și zidi această biserică atât de frumos și de repede, după planurile prof. Schmidt, terminând-o în 1862, deci în doi ani, încât își făcu în cercurile oficiale vieneze un renume strălucit de arhitect cu talent deosebit, solid și energic ³⁾.

Încă înainte de terminarea acestei strălucite biserici, Hlávka fu invitat de Ministrul Cultelor, contele Wickenburg, să participe și la concursul pentru zidirea Operei Curții Imperiale („Hof-Oper“) din Viena, și avu la acest concurs o izbândă atât de covârșitoare asupra tuturor concurenților și optanților, încât tot lui i se încredință și zidirea acestei clădiri după planurile profesorilor Van der Nüll și Siccardsburg. Aceasta e cea mai mare și mai impunătoare clădire monumentală din Viena, care a costat 6 milionane de florini, și fu terminată de Hlávka în anul 1869, câștigând la această construcție mari sume de bani ⁴⁾.

Zidirea admirabilă a acestor două edificii monu-

¹⁾ Actul consist. arcepsc. No. 3557/85 către guvernul Țării, în Arh. Stat. Cernăuți, pachet 347, Sign. XI, H. 8.

²⁾ Doc. cit.

³⁾ Arhit. *Jiří Stábrl*: Josef Hlávka, Prága 1931. pag. 16.

⁴⁾ *Jiří Stábrl*: o. c. p. 16 și 17.

mentale, cari împodobesc bătrâna Vienă, au determinat pe ministrul Cultelor să încredințeze în acelaș timp, adică în anul 1860, tânărului arhitect Hlávka, ajuns atât de celebru la vârsta de abia 30 ani și câștigându-și încrederea cercurilor înalte oficiale dela Curtea Vieneză, și elaborarea planurilor pentru construcția Reședinței episcopale din Cernăuși ¹⁾. În urma acestei însărcinări, Hlávka veni la Cernăuși și schiță un proiect de plan al Reședinței, care fu aprobat de episcopul E. Hacman și de guvernatorul Bucovinei, iar în Martie 1861 și de Ministerul Cultelor din Viena ²⁾.

După aprobarea acestui proiect, Hlávka începu executarea mai detaliată a planurilor de construcție ale Reședinții episcopale, înaintându-le în anul 1862 ministerului, spre a-și da părerea. În acest scop, subsecretarul de Stat la departamentul Instrucției și Cultelor, Helfert, numi o comisiune, din care făcu parte episcopul Hacman, guvernatorul Bucovinei, contele Amadei, archimandritul Teofil Bendela, vicarul episcopesc, șeful secției tehnice a ministerului, Moritz Löhr, doi consilieri ministeriali superiori din departamentul tehnic și arhitectul Iosif Hlávka ³⁾. Această comisiune recomandă planurile lui Hlávka ministerului spre aprobare ⁴⁾.

În 5 Iunie 1863, proiectul de construcție a Reședinței episcopale din Cernăuși, după planurile arhitectului Hlávka, fu aprobat de minister, iar în August al aceluiași an și de împărat. În 20 Oct. 1863, ministerul încredințează lui Hlávka — autorului proiectului de construcție — și conducerea tehnică-artistică a zidirii Reșe-

¹⁾ Idem o. c. p. 20.

²⁾ Actul consistorului din Cernăuși către guvernul Bucovinei, No. 3557/85 în Arh. Stat. Cernăuși, pachet 347, Sign. XI, H. 8.

³⁾ ⁴⁾ Doc. cit.

dinței, după planurile sale. Totodată ministrul își exprimă speranța că, Hlávka „se va sili să corespundă futuror așteptărilor puse în caracterul său cinstit și în talentul său artistic ¹⁾“, fixându-și pentru munca sa un onorar de 3⁰/₀ din suma totală anuală a cheltuelilor de construcție, din mijloacele Fondului religiosar ort. al Bucovinei ²⁾.

În proiectul lui Hlávka, aprobat de ministere și de împărat, s'a prevăzut zidirea a trei edificii :

1. *Reședința episcopală propriu zisă*, care să cuprindă, în etajul I : Locuința episcopului, a arhimandritului vicar și a sinclilor, birourile episcopului și a secretarului său și sala de conferințe. În parterul aripei stângi : Birourile consistorului, iar în parterul aripei drepte : locuința administratorului și a portarului, bucătăriile și locuința personalului de bucatărie, apoi mai multe camere pentru oaspeți.

2. *Clădirea Seminarului teologic*, cu locuinți pentru prepoziii institutului, pentru 50 de studenți teologi, numiți „alumni seminaciali“, și pentru contabil, apoi săli de cursuri, săli pentru profesori, birou și sală de ședință pentru Institutul teologic, 3 săli pentru școala cantorală, o sală pentru un *muzeu de artă bisericască*, o sală pentru bibliotecă, o sufragerie și în fine o capelă.

3. *Clădirea unui Palat clerical* pentru „adăpostirea clerului monahal și a clerului străjn, venit la Cernăuți din alte locuri ³⁾“.

Pentru înfăptuirea acestui plan de clădire fu instituit, la propunerea lui Hlávka, un „comitet de con-

¹⁾ ²⁾ Adresa Minist. către gov. Bucov. ad. No. 9557/66 în Arh. Stat Cernăuți, pachet No. 443. Sign. XI, H. 4.

³⁾ Doc. cit.

strucție“ („Baukomitet“), compus din următorii membri: Episcopul Hacman, ca președinte, archimandritul Teofil Bendela, vicarul episcopiei, ca vicepreședinte, conducătorul tehnic-artistic Iosif Hlávka și administratorul construcției, baronul Oto Petrino, ca organe executive, apoi consilierii consistoriali, *Constantin Lucescul* și *Dimitrie Procopovici*, mareșalul țării, Eudoxie Hurmuzachi, primarul Cernăuților, Petrovici, iar mai târziu Anton Kochanowsky, și procuratorul de finanțe *Albin Hamer*, mai târziu *Zucker-Gizowski*¹⁾.

La ședințele comitetului fură obligați de minister să asiste și guvernatorii Țării, contele Rudolf Amadei, mai târziu cavalerul Myrbach și după dănsul, baronul *Pino*²⁾.

Comitetul de construcție avea misiunea să hotărască, independent de orice altă influență, asupra modalităților de executare a planurilor detaliate și a diferitelor lucrări, aprobând sumele necesare ale cheltuielilor în marginile creditului anual, avizat de minister pentru acest scop, și în fine, să îngrijească de tot ce era necesar și folositor pentru progresul lucrărilor de construcție³⁾.

Totodată s'a conceput și s'a publicat și un „regulativ de construcție“, ca normă oficială sau regulament pentru fixarea atribuțiilor și obligațiilor comitetului, ale conducătorului tehnic-artistic, ale administrației construcției, ale casieriei și ale serviciului de contabilitate⁴⁾.

După acest regulament, construcția tuturilor celor trei edificii avea să se termine în 7 ani, adică până la finea anului 1870⁵⁾.

1) ²⁾ Act. gov. Buc. No. 3587/64, în Arh. Stat. Cernăuți, pachet No. 343, Sign. XI, H. 4.

3) Act. Consist. No. 1688/61 către gov. Buc. în Arh. Stat. Cernăuți, pachet No. 343, Sign. XI, H. 4.

4) ⁵⁾ Doc. citat.

Cu aceasta s'au terminat toate tratativele și lucrările prealabile, de pregătire, pentru zidirea falnicei Reședinți episcopale, iar dela 1873 arhiepiscopale, din Cernăuți.

IV

Perioada zidirii Reședinței mitropolitane dela 1864—1872.

Lucrările pentru construcția Reședinței episcopale s'au inaugurat în mod solemn în 13 Aprilie 1864,

Reședința episcopală din Cernăuți în planul original, desenat de arhitectul Iosif Hlávka în 1863. — La stânga vechea clopotniță care mai rămăsese pe atunci, după dărâmarea vechii reședinți episcopale.

la ora 8 dimineața, prin sfințirea locului de clădire și punerea pietrei fundamentale de către arhimandritul *Teofil Bendela*, asistat de un număr mare de clerici, în prezența multor dignitari înalți ai Statului ¹⁾.

¹⁾ „Rechenschaftsbericht der Bauleitung f. d. i. 1864“ in *Arch. Stat. Cernăuți*, pachet No. 343, Sign. XI, H. 4.

În 18 Iulie 1864, a doua zi după sfințirea bisericii catedrale din Cernăuți, s'a sfințit cu mare pompă de cătră episcopul E. Hacman, asistat de întregul cler ort. din Cernăuți, *temelia Reședinței*, în prezența guvernatorului țării, contele Rudolf Amadei, și a tuturor autorităților și notabililor din întreaga Bucovină ¹⁾.

Pentru pregătirea și executarea sfințirii solemne a temeliei Reședinței și a capelei ei s'a fixat, la propunerea lui Hlávka, primită unanim de comitetul de construcție, următorul ceremonial :

1. Oaspeții invitați să fie împărțiți în două categorii, adică : unii să fie invitați numai la solemnitățile sfințirii, iar alții și la *iscălirea uricului* despre punerea temeliei. Și această calitate a oaspeților să se precizeze în invitațiile ce li se vor trimite ²⁾.

Pentru oaspeții invitați și la subscrierea uricului să se rezerve înlăuntrul clădirii un loc deosebit, iar pentru cei invitați să participe numai la festivitate, să se ridice, de către antreprenorii zidirii, tribune afară de clădire ³⁾.

Să se invite la solemnitățile și ministrul de Stat al Cultelor, și să se întrebe și împăratul, ori de n'ar dori să semneze, ca cel dintâi, uricul ⁴⁾.

2. La intrarea Reședinței să se ridice două catarguri, cu culorile țării și ale imperiului, să se așeze săcălușuri („Pöller“) și să se invite „Societatea Filarmonică“ din Cernăuți, ca să cânte imnul național împreună cu studenții Institutului teologic ⁵⁾.

3. Să se *țină* pregătite uneltele pentru punerea temeliei. Pentru acest scop, Hlávka oferi uneltele sale

¹⁾ Doc. cit.

^{2) 3) 4)} Sitzungsprotokoll des Bau-Komitee's 1864, in Arh. Stat. Cernăuți, procesul citat.

⁵⁾ Doc. cit.

proprii, pe cari le-a întrebuințat el la punerea temeliei Operii Curții imperiale din Viena ¹⁾.

Toate aceste propuneri ale lui Hlávka au fost primite unanim și s'au executat întocmai.

Partea bisericească a sfințirii temeliei, din 18 Iulie 1864, s'a executat după următorul program fixat de Consistoriu :

La orele 8 dimineața, s'a celebrat sf. liturghie în biserica Sf. Parascheva. După terminarea liturghiei, clerul s'a pornit în procesiune spre locul de zidire. Cortegiul procesional, care a parcurs strada „Leovului“ (azi „strada Regele Ferdinand“), piața „principală“ (azi „Piața Unirii“), și de aici strada „Episcopului“, până la locul de zidire, în sunetul tuturor clopotelor bisericii catedrale, era format în următoarea ordine : În frunte pășea finerimea școlară cu corpul didactic dela toate școlile Cernăuților. Apoi urmau crucea procesională și praporile bisericești, în două șiraguri, după cari pășeau solemn înalte fețe bisericești și un număr mare de creștini ortodocși, frunțași ai orașului, cu făclii aprinse în mână. După aceștia urmau, în câteva coloane, toți studenții teologi, cântând imne religioase, și după ei, clerul de serviciu, înveșmântat în odăjdii scumpe ²⁾.

Iar când acest cortegiu se apropia de „biserica evanghelică“ din cartierul Reședinței, *clopotul* din turnul de lemn, ce mai rămăsese încă pe locul vechii reședinți episcopale, începu a suna parcă mai duios și mai plângător decât toate celelalte clopote ale bisericilor românești din Cernăuți, cari vesteau solemnitatea ce avea să înceapă. Căci, pe când celelalte clopote vesteau capitalei Bucovinei începuturile existenței unor

¹⁾ Doc. cit.

²⁾ Act. consist. din 11 Iunie 1864, in Arh. Cernăuți, pachet cit.

noui palate și biserici pe locul vechii episcopii, *clopotul* din modesta clopotniță de modă veche românească, de pe timpul episcopului Dosoftei Herescu († 1789), își răspânda pentru *cea din urmă dată* sunetul său sonor și duios pentru a-și chema credincioșii la slujbă divină. Prin acest ultim serviciu ce-l mai făcu vechiul clopot pentru preamărirea lui Dumnezeu, el parcă-și *plângea totodată și sfârșitul*, luându-și rămas bun dela toți cei ce l-au ascultat de-atâtea ori cu evlavie. Căci, după ceremonia punerii pietrii fundamentale pentru noua reședință și capelă episcopală, bătrâna *clopotniță*, cu acoperișul ei de șindrilă, fu dărîmată spre a face loc grandiosului palat. Și care a fost apoi soarta sau sfârșitul clopotului, văduvit de vechia sa tovarășă care l-a ocrotit și scutit până atunci de vânturi și de ploi, nu ni poate spune nici o mărturie rămasă din acele timpuri de prefaceri de pe dealul Dominicului.

Pe locul unde avea să fie înălțată sf. masă a noii capele episcopale, ce-și sfinția temelia, era înfiptă în pământ o cruce înaltă de doi stânjeni, făcută din lemn de brad și împodobită cu ghirlande de flori și busuioc. Iar lângă dânsa fu așezată o piatră fundamentală, cioplită artistic în formă patrată. În mijlocul ei fu săpată cu dalta o scobitură adâncă, în care fură puse, la solemnitatea sfințirii, o *cutie cu relicvii* sfinte și *uricul* de întemeere, iscălit de înalții demnitari ai țării și de reprezentanții clerului, boerilor, târgoveșilor și țărănilor ¹⁾).

Cutia de metal cu sf. moaște avea o formă cubică, de o mărime de 1 1/2 palme ²⁾). Uricul de fundare a fost pus în două suluri, întâi în unul de sticlă și

1) 2) Act consistorial din anul 1864, în Arb. Stat. Cernăuți, pachetul cit.

apoi în altul de metal ¹⁾). Scobitura, în care fură așezate cutia cu sf. moaște și sulurile cu uricul de întemeere, fu acoperită apoi în mod fix cu o lespede de piatră și cu o placă de metal, în care fură gravate literele: **III G XPG MEEA**. ²⁾

După îndeplinirea ceremoniei solemne a punerii pietrei fundamentale, începu munca grea și îndelungată pentru ridicarea construcției.

În cursul anului 1864, fu terminată zidirea temeliei și a pivnițelor Reședinței și a capelei episcopale, sub conducerea supremă a arhitectului I. Hlávka ³⁾, care a întâmpinat la început mari greutăți la îndeplinirea planurilor sale de construcție, din cauza lipsei de material suficient și potrivit și din lipsa de lucrători și meseriași băștinași, bine instruiți. Din cauza aceasta, Hlávka a fost silit să-și înceapă primele lucrări cu lucrători străini. Și-a dat însă repede seama că, continuarea construcției cu acești lucrători, aduși de prin provinciile apusene ale monarhiei, îndeosebi din Viena, și cu material adus din locuri îndepărtate, afară de granițele Bucovinei, ar cauza prea mari cheltuieli Fondului bisericesc. Pe de altă parte, iscusitul architect a avut intuiția lăudabilă de a descoperi și a utiliza pentru această construcție reprezentativă a Bisericii noastre bogățiile naționale ale Bucovinei, tănuite în subsolul munților și codrilor acestei frumoase provincii, și brațele vâjoase ale voinicilor noștri țărani, ca astfel, acest monumental palat românesc, cu toate dependențele sale culturale și religioase, să fie într-o toată expresia externă a acestor bogății și a muncii românești.

În acest scop, Hlávka, împreună cu colaboratorii săi, a cutreerat Bucovina întreagă, în lung și în lat,

^{1) 2) 3)} Doc. cit.

căutând sub coastele dealurilor și munților noștri stânci de piatră potrivită : marmoră, alabastru și alt material vârtos și trainic pentru construcția frumoasă ca'n povești a palatului episcopal cu bisericile sale din Cernăuți. Prin strădaniile lui s'a descoperit piatră bună pentru această construcție, mai întâi sub un deal din satul Vasilău, în Bucovina de peste Prut, nu departe de Cernăuți, unde s'a și deschis imediat o carieră de piatră. Scoaterea și căratul pietrei din această carieră fu încredințată antreprenorului *Franz Kádor*¹⁾.

Hlávka constată însă că, după câțva timp, Kádor transporta la Cernăuți piatră tot mai rea și mai nepotrivită pentru cioplit, și nu de aceeași calitate ca piatra adusă mai întâi de probă. Deaceia el îi dădu lui Kádor, într'o bună zi, următorul ordin scris : „Deoarece imi aduci la șantier piatră tot mai rea, care nu corespunde probei făcute, te rog să nu-mi aduci astfel de piatră, căci de altmintrelea voi fi silit a te provoca să îndepărtezi imediat de pe șantier *piatra aruncată*. Totodată constatez că pietrele dumitale din Vasilău nu sunt scoase din aceeași carieră ; de aceia voi fi silit să resping în chip foarte riguros piatra ce nu va fi asemenea celei aduse de probă²⁾“.

Hlávka caută apoi piatră mai potrivită pentru construcția Reședinței decât cea din Vasilău, în satul *Crasna* (județul Storojineț). „*Aici, în Crasna*“, — spune Hlávka în darea de seamă asupra activității sale din anul 1864 — „se află două cariere : una mai veche, în pădurea numită *Vârlanca*, pe proprietatea baronului Stârcea, iar cealaltă, mai nouă, e situată lângă șosea, în imediata

¹⁾ Rechenschaftsbericht f. d. Baujahr 1865, in Arh. Stat. Cernăuți, pachet No. 343, Sign. XI, H. 4.

²⁾ Doc. cit.

apropiere a fabricii de cheresteă, și fu deschisă de antreprenorii *Kádor* și *Müller*¹⁾“.

Dar acești antreprenori declarară, după scurt timp, că nu pot furniza din carierele din Crasna piatră în cantitate suficientă pentru temelia Reședinței, și rugară pe Hlávka să li permită a aduce piatra necesară și din carierele dela *Vijnița*. Această cerere li fu îndeplinită²⁾. Cariera dela *Vijnița* se afla cale de o oră dela fârgul cu acest nume, pe malul stâng al Ceremușului, lângă satul *Torăceni*³⁾.

Piatra pentru temelia și soclul Reședinței, scoasă din carierele dela *Vasilău* și *Crasna*, se transportă la *Cernăuți* pe telegi anume construite pentru acest scop, iar cea dela *Vijnița* cu plutele pe apa Ceremușului și apoi a *Prutului*. Transportul pietrei de construcție dela *Vijnița* se făcea cu mari greutate și necesita timp mai îndelungat până ce sosia la *Cernăuți*, decât dela *Vasilău* și *Crasna*. Aceasta se cunoaște și din următoarea scrisoare a lui *Kádor*, din Septembrie 1864, adresată „comitetului de construcție“ al Reședinței :

„Încă în 6 August a. c. am încărcat pe plute de lemn piatră cioplită pentru clădirea Reședinței, dar din cauza nivelului prea scăzut al apei, plutele n'au putut fi pornite. În urma ploilor din zilele de 11—15 ale acestei luni, apele Ceremușului au venit atât de mari, încât au dărâmat în *Vijnița* 40 case și au luat cu sine și plutele mele, încărcate cu piatră. Acuma sunt silit a dispune să se cioplească altă piatră. Din această cauză nu sunt în stare să mă țin de termenul fixat pentru furnizare. Rog deci a lua în considerare această întâmplare elementară, care a stingherit lucrările în carieră și a împiedicat comunicația pe apă, și în con-

1) 2) 3) Dec. cit.

secință a=mi prelungi termenul de furnizare și a mă scuti de penalitățile ce rezultă din această întârziere¹⁾”.

Din această plângere se desprind limpede greutățile întâmpinate cu transportul materialului, greu și mult, de piatră pentru clădirea Reședinței din Cernăuți, în acele vremuri, când încă nu se așterneau pe pământul Bucovinei linii de căi ferate.

În afară de carierele dela Vasilău, Crasna și Vijnița, s'a mai adus piatră cioplită pentru ridicarea Reședinței și din alte sate ale Bucovinei, și anume: din *Cincău*, *Tăuteni* și *Doroșăuți*, lângă malul Nistrului, și din *Sucevița*²⁾.

Piatra din Crasna a fost întrebuințată mai ales la clădirea capelei mitropolitane. Din piatra dela *Sucevița*, fiind cea mai bună și mai solidă, s'au cioplit și treptele pentru scările din coridoare³⁾. Ea a fost descoperită aici de antreprenorul zidirii, inginerul *Bulirz*, deasemenea ceh de origine, care fu trimis de Hlávka la Sucevița, să caute piatră bună de cioplit⁴⁾. Ingerul *Bulirz* fusese mai înainte funcționar tehnic superior la Direcțiunea Fondului bisericesc al Bucovinei⁵⁾.

Piatra dela Sucevița se aducea de cărauși țărani, cari întârziiau câte 3—4 săptămâni până ce ajungeau la Cernăuți, finând piatra cu săptămânile mai întâi prin curțile lor. Pentru transportul pietrelor de dimensiuni mai mari de 20 metri cubici, cari nu puteau fi transportate cu cărele obicinuite ale sătenilor noștri, trebuiau să se construiască telegi speciale pentru acest

¹⁾ Doc. cit.

²⁾ ³⁾ Tätigkeitsbericht des Bau-Komitee's f. d. 1865/66, in Arb. Stat. Cernăuți, pachet cit.

⁴⁾ ⁵⁾ Protocolul ședinței „Comit. de construcții” din 21/XI 1866, in Arb. Stat. Cernăuți, pachet cit.

scop. Aceasta făcea să întârzie și mai mult sosirea materialului la locul de construcție ¹⁾.

Cioplitorii de piatră din Bucovina trebuiau mai întâi să fie instruiți, necunoscând până atunci acest meșteșug și neavând nici uneltele necesare. În acest scop, Hlávka a adus din Viena 30 de calfe de sculptori, pe cari îi întrebuință numai spre a-i învăța pe ai noștri acest meșteșug, și a crea astfel o nouă breaslă de meseriași în Bucovina: breasla sculptorilor și cioplitorilor de piatră ²⁾. Tot din Viena a trebuit Hlávka să comande și modelele necesare pentru făurirea instrumentelor și a uneltelor (dălți, litotomuri ș. a.) trebuincioase pentru scoaterea și cioplirea pietrelor de construcție. Dar în scurt timp, avu el mulțumirea sufletească de a constata că meseriașii și lucrătorii băstinași, instruiți și formați de dânsul, aproape toți *Români* de confesiune creștină-ortodoxă, și puțini *Nemți* din suburbiile Cernăuților, se dovediră foarte capabili și îndemnatnici la cioplirea pietrei, ajungând a fi meșteri buni și iscusiți în această meserie și putând înlocui în scurtă vreme pe meșterii străini, foarte costisitori, aduși la început de nevoie din Viena ³⁾. Astfel, Hlávka izbuti să poată continua zidirea cetății noastre de rezistență națională și culturală de pe dealul liniștit al Dominicului cu brațele vâjnoase și mai puțin pretențioase ale muncitorilor bucovineni.

Unul dintre meșterii de sculptură în piatră, pe cari arhitectul Hlávka i-a adus din Viena la Cernăuți, în anul 1864, ca să conducă și să execute lucrările artistice din piatră pentru Reședința episcopală, a fost

¹⁾ „Rechenschaftsbericht für das Baujahr 1865/66“, Arh. Stat. Cernăuți, p. cit.

²⁾ „Rechenschaftsbericht für das Baujahr 1865/66“, Arh. Stat. Cernăuți, p. cit.

³⁾ Doc. cit.

și Carol Hoffmann ¹⁾). Acest maestru-sculptor a sculptat și monumentul „Austriei”, ridicat pe piața din Cernăuți, numită azi „piața Grigore Ghica Vodă”, întru comemorarea aniversării celor 100 ani cari trecuseră în anul 1875, dela anexarea Bucovinei la imperiul habsburgic, precum și toate lucrările de sculptură în piatră la clădirea edificiului „Școalei Normale de Invățători” din Cernăuți, care fu destinată apoi ca edificiu pentru Universitatea înființată în acest an cu prilejul aniversării amintite. După terminarea lucrărilor sale de sculptură pentru monumentul „Austriei” și pentru Universitate, Hoffman înaintă o petiție către împăratul Francisc Iosif I, prin care ceru să fie decorat pentru „meritele sale deosebite la realizarea acestor obiecte de construcție monumentală”, motivându-și cererea și cu faptul, că, pentru a termina la timp aceste lucrări, a fost silit „să refuze cu mari pierderi de câștig propuneri strălucite pentru executarea unor lucrări mari de sculptură în piatră în principatele învecinate Moldova și Valachia” ²⁾. Guvernatorul Bucovinei de atunci, Hieronim Alesani, îi recomandă cererea către împărat spre considerare ³⁾.

Prin întrebuițarea lucrătorilor băstinași de către Hlávka, s'a putut face, ca toți banii cheltuiți pentru brațele de lucru la construirea Reședinței să rămână în Bucovina și să se formeze și aici sculptori iscușiți și capabili, cari să fie în stare a executa nu numai lucrările necesare la clădirea Reședinței, ci să poată afla apoi întrebuițare și câștiguri bune și în țările române învecinate ⁴⁾, îndeosebi în Moldova.

Întemeierea unor ateliere bine înzestrate și orga-

¹⁾ Act prez. gov. Buc. No. 22/9 din 1875; in Arh. Stat. Cernăuți, pachet No. 345, Sign, XI, H. 6.

^{2) 3)} Doc. cit.

⁴⁾ Rechenschaftsbericht f. d. Baujahr 1865/66, I. c.

nizate pentru executarea perfectă a lucrărilor de piatră pentru Reședință se datorește îndeosebi inginerului ceh Bulirž, conducătorul lucrărilor zidăriei, pe care Hlávka îl făcu și substitutul său permanent în „Comitetul de construcție“ și în supravegherea tehnică-artistică a tuturor felurilor de lucrări la această construcție, retribuindu-l pentru aceasta din onorarul său propriu ¹⁾.

Dar abia își formase Hlávka cu ajutorul lui Bulirž o ceată de lucrători băstinași bine calificați, iată că se iviră niște împrejurări cari îl amenințau să rămână fără de dânsii, și astfel să fie iarăși avizat la lucrători străini și costisitori, aduși din cine știe ce colț îndepărtat al monarhiei habsburgice.

Prima dintre aceste împrejurări a fost construirea căii ferate Lwów=Cernăuți=Iasi, în anii 1865 și 1866, care scumpi brațele de muncă, iar mulți lucrători fură ademiniți să se angajeze la lucru în această parte, punându-li-se în vedere perspective de câștig mai bun, în detrimentul bunului mers al construirii Reședinței ²⁾.

Pentru ai ținea la un loc pe lucrători, îndeosebi pe cioplitorii de piatră, și a deștepta în sufletele lor sentimentul solidarității și al statorniciei în angajamentele luate, arhitectul Hlávka îi organizează într'un sindicat după modul apusean. Acest sindicat fu numit „Asociația calfelor de pietrari la construcția Reședinței“ („Steinmetz-Gesellen-Verein beim Residenzbau“ ³⁾), care fu pus sub conducerea inginerului Bulirž.

¹⁾ Sitzungs-Protokoll des Bau-Komit. v. 26./XI. 1866 in Arh. Stat. Cernăuți, pachet cit.

²⁾ Doc. cit.

³⁾ Sitzung-Protokoll des Bau-Komitees v. 26./XI. 1866 in Arh. Stat. Cernăuți, pachet citat.

În ședința Comitetului de Construcție din 26 Noiembrie 1866, administratorul construcției, baronul Oto Petrino, ceru să se aprobe o subvenție de 100 fl. pentru asociația cioplitorilor de piatră, prezidată de Bulirž. Arhitectul Hlávka susținu în ședința comitetului propunerea baronului Petrino, spunând între altele: „Comitetul stă într'un raport specific față de lucrători. După lege, patronul muncitorilor e obligat să supoarte cheltuelile lor pentru spital, în caz de îmbolnăvire. Prin înființarea asociației, comitetul e dispensat de această sarcină. E deci echitabilă acordarea unei subvențiuni pentru asociația lucrătorilor“¹⁾.

Părerea lui Hlávka în această chestiune fu combătută însă în ședință, pe motivul că în Bucovina n'ar exista o dispozițiune legală, care să eblige pe patron la plata cheltuelilor de spital în caz de îmbolnăvire a lucrătorilor săi, ci aceste cheltueli le suportă în Bucovina întâi familia, apoi comuna, și în ultima instanță țara²⁾.

Baronul Hormuzachi însă pledă pentru propunerea lui Hlávka, iar comitetul aprobă acestei asociații o subvenție deosebită, în suma de 100 florini, sub rezerva aprobării ulterioare a ministerului. În aceeași ședință, comitetul hotărî să se împărțiască lucrătorilor și o gratificație anuală de 200 fl., din fondul de construcție³⁾. Prin aceste hotăriri, propuse și executate de Hlávka și de colaboratorul său Bulirž, asociația lucrătorilor se consolidează, întărindu-se în rândurile lor sentimentul frăției, stărniceii, siguranței și solidarității.

Arhitectul Hlávka inspecționa personal toate cără-

¹⁾ Adresa Adm. Ote Baron Petrino din 26./XI 1866 No. 155, către Comit. de Construcție, în Arh. Stat. Cern., p. cit.

²⁾ Sitzungs-Protokoll des Bau-Komitees v. 26./XI. 1866.

³⁾ Doc. cit.

midăriile din jurul Cernăuților, cari furnizau cărămida necesară pentru clădirea Reședinței, dând dispozițiuni și veghiând să se facă cărămidă curată și solidă, și să fie arsă bine, și învățând însuși pe lucrători cum să facă cărămidă în formă simplă. Într'o zi, lucrătorii din cărămidăria lui „Marini“ s'au revoltat împotriva lui Hlávka, amenințându-l cu moartea chiar în locuința sa ¹⁾, pentru că li-a impus felul său de a lucra.

În anul 1865, comitetul de construcție hotărî la propunerea lui Hlávka, acoperirea tuturor edificiilor Reședinței cu cărămidă smălțuită și colorată. Și îndată se și începu cu pregătirea acestui material de către antreprenorul Iosif Gregor ²⁾.

Fabricarea acestui fel de cărămidă era până atunci necunoscută în Bucovina, ca și cea a teracotei. Dar și aceste greutăți a știut arhitectul Hlávka să le înlăture, instruind însuși pe lucrători cum să producă aceste materiale ³⁾. Furnizarea acestor materiale de construcție, precum și lucrările de zidărie ale tuturor clădirilor din cari se compune Reședința mitropolitană, fură predate prin licitație publică unui consorțiu compus din arhitectii : *Anton Fiala*, *Iosif Gregor* și negustorul *Leibuca Barber* ⁴⁾. Hlávka, conducătorul tehnic-artistic al construcțiilor, călăuzit de vastele sale cunoștinți geologice, a descoperit în subsolul Carpaților românești ai Bucovinei bogății de materiale de construcție, ne bănuite și necunoscute până atunci în țara noastră, și anume : *piatră de alabastru*, *marmoră* și *mărgean*, pe cari le folosi el apoi la înfrumusețarea monumentalei sale construcții din Cernăuți. În darea de seamă,

¹⁾ Rechenschaftsbericht f. d. Baujahr 1865/66. Arh. Stat. Cernăuți pachet. cit.

^{2) 3) 4)} Act prez. gov. Buc. No. 12.263/880, în Arh. Stat. Cernăuți pachet. 347, Sign. XI. H. 8.

din 17 Noemvrie 1865, asupra mersului lucrărilor la construcția Reședinței, arhitectul Hlávka spune: „Fiindcă în apropierea pietrelor de alabastru s'a aflat și *piatră de mărgan*, (Korallenstein) foarte bună și durabilă, care ar fi de mare valoare, mai ales pentru scări, fiindcă toate felurile de piatră cari se află aici, fiind prea moi, sunt expuse uzării prin călcare, administrația construcțiilor Reședinței, care furnizează alabastru și marmoră în regie proprie, să-și îndrepte deci privirile și asupra mărganului“ ¹⁾, cu prilejul lucrărilor la scoaterea alabastrului. Piatra de alabastru fu întrebuințată, la propunerea arhitectului Hlávka și cu aprobarea Ministerului Cultelor din Viena, pentru îmbrăcarea *pereților* din „*sala sinodală*“ a Reședinței. Administratorul construcției, baronul Oto Petrino, a primit personal executarea întregii furnizări de piatră de alabastru, necesară pentru această sală ²⁾. Mareșalul țării, baronul Eudoxie Hurmuzachi, nu era înțeles cu propunerea lui Hlávka de a îmbrăca pereții „salei sinodale“ cu piatră de alabastru, ci propuse să se întrebuințeze pentru acest scop marmoră, „care trebuie să existe în munții Bucovinei de sud, pe la Pojorâta, Poiana Largă ș. a.“ ³⁾.

Hlávka însă combătu propunerea lui Hurmuzachi, spunând că, „e vorba numai de o îmbrăcare a pereților, și pentru acest scop e mai bună piatra de alabastru, decât frânturile de marmoră“ ⁴⁾.

Deasemenea la propunerea lui Hlávka se mai hotărî, ca marmoră aflată în munții Bucovinei să se întrebuințeze și pentru pardosirea capelei episcopale și a bisericii seminariale ⁵⁾.

¹⁾ Rechenschaftsbericht pro Baujahr 1865, Arh. Stat. Cernăuți, pachet cit.

²⁾ ³⁾ Doc. cit.

⁴⁾ Doc. cit.

Astfel știa marele meșter Hlávka să-și impună cu dibăcie și cu înțelegere voința și ideile sale în toate chestiunile privitoare la opera sa măreață, ca ea să fie cât mai solidă și mai frumoasă, spre mândria Bucovinei întregi. La susținerea ideilor sale a avut el de îndurat în ședințele comitetului de construcție multe

„Sala sinodală” din Reședința mitropolitană, în planul original, desemnat de arhitectul Iosif Hlávka.

amărăciuni din partea celor ce căutau să-și impună părerile lor, calitativ mai inferioare și izvorite de multe ori numai din ambiții personale. Dar genialul arhitect a învins totdeauna pe adversarii săi de păreri, prin consecvența sa, îmbinată totodată cu seninătatea nobilă a sufletului său, ce se oglindea în fața sa încadrată de o venerabilă barbă lungă ca a unui patriarh din vremuri vechi, și printr'o stăpânire de sine

^{*)} Sitzungsprotokolle des Bau-Kemitetes v. 26. XI. 1866, in *Art. Stat. Cernăuți* pachet Nr. 343, Sign. XI, H. 4.

neintrecută. Aceasta se cunoaște și din procesul verbal al ședinței comitetului de construcție, din 26/XI. 1866, în care baronul E. Hurmuzachi făcu propunerea ca, acest comitet sau Fondul bisericesc să trimită la expoziția mondială de la Paris, care se pregătea pe atunci, câteva bucăți mai mari din marmora și alabastrul descoperit în Bucovina cu prilejul căutării de materiale solide pentru construcția Reședinței. La această propunere Hlávka făcu următoarea obiecțiune: „Trebuie să ne întrebăm mai întâi, ori de se atinge prin aceasta un scop practic, care să aducă țării vre'un folos. După părerea mea însă, aceasta e posibil numai cu privire la alabastru, nu și la marmoră, și numai dacă s'ar lucra din alabastru un obiect frumos, de artă, care ar putea deștepta admirația vizitatorilor expoziției. Atunci alabastrul nostru ar putea deveni ușor un obiect de export. Bucățile nelucrate însă nu vor putea nici când forma un export, ci numai obiectele de industrie și artă. Astfel de obiecte însă nu se pot lucra în mod artistic în Bucovina, ci materialul brut, aflat aici, ar trebui trimis la Viena, și prin aceasta s'ar face Fondului religiosar prea mari cheltueli¹⁾“. Pentru a ajunge eventual și un scop practic, Hlávka propuse să se facă, după o schiță desenată de dânsul și aprobată de minister, un vas mare de alabastru, care să fie destinat pentru decorul intern al Reședinței. Acest obiect decorativ să fie trimis apoi la expoziția din Paris. Propunerea sa fu primită unanim și executată de comitetul de construcție, care a cheltuit pentru excutarea și trimiterea la expoziția din Paris a vasului de alabastru, suma de 700 fl. ²⁾.

Tot la propunerea arhitectului Hlávka, comitetul

^{1) 2)} Doc. cit.

de construcție hotărî, în ședința sa din 17 Noemvrie 1866, să se întrebuinteze la zidirea Seminarului teologic numai piatră de nisip și de var din malurile Nistrului³⁾). Iar furnizarea pietrei cioplite pentru seminar fu acordată, prin ofertă publică, antreprenorilor Anton Fiala, Iosif Gregor și Leibuca Barber, pentru

Seminarul teologic cu Biserica Seminarială în planul original, desemnat de arhitectul Iosif Hlavka.

suma de 24,298 fl.⁴⁾). În ședința comitetului de construcție din 4 Decembrie 1866, s'a discutat chestiunea picturilor pentru „sala sinodală” a Reședinței. Mareșalul țării, Eudoxie Hurmuzachi își exprimă părerea că, aceste picturi cu greu vor putea fi executate de artiști vienezi, căci acestora le vor lipsi poate cunoștințele necesare și exercițiul de a picta tablouri naționale și bisericesti române. Acestea le-ar putea executa numai pictori din Moldova. Propune deci, să se publice un concurs pentru executarea acestor tablouri, căci în acest caz se poate spera, că se vor anunța

³⁾ ⁴⁾ Doc. cit.

artiști potriviți din Moldova și din Țara-Românească. Artiștii români ar trebui să-și trimită în acest scop cartoanele lor comitetului de construcție și acesta va decide apoi, căruia dintre dâșii să se încredințeze executarea tablourilor. Hlávka combătu însă propunerea lui Hurmuzachi, observând că, „un carton e un lucru de artă de sine stătător“, și nu crede că s'ar afla vreun artist, care ar preda în mod gratuit aceste lucrări de artă. „Artiștii — continuă Hlávka —, cari ar putea executa pictură monumentală sunt cunoscuți. Pictura monumentală se cultivă numai alături de arhitectura monumentală. Ministerul și-a rezervat dreptul de a conferi lucrările de pictură cui va crede el de bine. Prin urmare, un concurs n'are nici un rost și nu e nici practic ¹⁾. Dacă e dorința de a cunoaște artiștii din Iași și București, atunci aceștia să fie înștiințați în mod particular despre această întreprindere și să fie invitați a se anunța la Ministerul Cultelor, înaintând totodată și câteva obiecte de artă, spre apreciere. Din partea comitetului însă, să nu se dispună nici un concurs ²⁾“. După exprimarea acestor păreri din partea lui Hlávka, Hurmuzachi își retrase propunerea, iar comitetul hotărî să lase deciziunea în chestia picturei în seama ministerului ³⁾. Astfel rămase părerea lui Hlávka și de astădată învingătoare. În primăvara anului 1867, Ministerul Cultelor din Viena a și hotărît însuș în această chestiune, însărcinând cu executarea tablourilor proiectate în pictură de frescuri pentru „sala sinodală“ a Reședinței, pe pictorul de tablouri istorice și profesorul Carol Swoboda din Viena, și acesta de origine

¹⁾ Sitzungsprotokoll des Bau-Komit. v. 4. XII, 1866, in Arh. Stat. Cernăuți, pachetul cit.

²⁾ ³⁾ Doc. cit.

Ceh¹⁾. Far zugrăvirea decorativă a capelei episcopale fu incredințată spre executare zugravului de construcții monumentale, Carol Iobst din Viena (III, Löwengasse 22), în asociație cu profesorul vienez Johann Klein²⁾.

Pictorul C. Swoboda se obligă să termine picturile de frescuri pentru „sala reprezentativă” (sala sinodală), până în Octombrie 1869, pentru un onorar de 8800 fl.³⁾.

Ministerul îi prescrise lui Swoboda următoarea normă de procedare la executarea acestor picturi: „Fiindcă e vorba de a reprezenta în mod deosebit momente din viața Bisericii Orientale în general, și din viața bisericească a eparhiei Bucovinei în special, și pe lângă aceasta, fiindcă sala, pentru decorul căreia au să servească în chip esențial tablourile despre cari e vorba, e destinată exclusiv pentru scopurile eparhiei Bucovinei, trebuie să vi să impună, ca o îndatorire neapărată, o concepție stilistică strictă și o execuție corespunzătoare tradițiilor Bisericii ortodoxe-orientale⁴⁾. Despre aceasta va judeca conducătorul tehnic-artistic Hlávka, împreună cu episcopul local⁵⁾”.

Iar pictorului arhitectural Carol Iobst, Ministerul Cultelor din Viena îi trimise în 9 Aprilie 1867 următorul ordin spre conformare la lucrările sale de zugrăvire a capelei din Reședință: „E lucru firesc, că reprezentările figurale și încadrările lor, precum și alte ornamentări, trebuie să stea în cea mai deplină armonie

¹⁾ Adresa Minist. Cultelor din Viena No. 519/71 către guvernul Bucovinei în Arh. Stat. Cernăuți, pachet No. 344, Sign. XI, H. 5.

²⁾ Act prez. gov. Bucov. No. 4679/67 în Arh. Stat. pachet No. 343, Sign. XI H. 4.

³⁾ Act prez. gov. Buc. ad. No. 2599/67, în Arh. Stat. Cernăuți p. cit.

⁴⁾ ⁵⁾ Act prez. gov. Bucovinei No. 2599/67, în Arh. Stat. Cernăuți pachetul cit.

cu cerințele ritului ortodox-oriental și cu tradițiile Bisericii orientale. Spre a vă da posibilitatea de a vă familiariza cu acestea, veți pleca în Bucovina, împreună cu conducătorul tehnic-artistic al construcției, Hlávka, și veți face studiile tipologice necesare în bisericile mănăstirești din Suceava, Sucevița și Dragomirna. La aceste lucrări veți avea de luat copii complete și exacte de pe reprezentările figurale ale bisericii mănăstirești din Sucevița¹⁾“.

„După reîntoarcerea din această călătorie, veți raporta încoace (la minister), în înțelegere cu conducătorul tehnic, despre rezultatele studiilor dv. Totodată veți înainta ministerului și un plan, în care veți arăta cum ar trebui repartizate reprezentările figurale pe suprafața destinată pentru aceasta, a capelei. Dreptul de a decide, ori de corespund cartoanele, în mărime naturală, și executarea lor condițiilor puse în privința înfățișării stilistice și a perfecțiunii artistice, îl vor avea episcopul împreună cu conducătorul tehnic-artistic, Hlávka. În caz de divergență de păreri, ministerul își rezervă dreptul de a examina îndeosebi exprimate și apoi a hotărî însuși în baza acestei examinări. Și fiindcă folosirea câmpului de aur, ca un moment impodobilitor însemnat, exercită o influență decisivă asupra întregii înzestrări decorative a localului, va depinde de hotărîrea conducătorului artistic, întrucât nu s'au dat deja la aprobarea schițelor instrucțiuni speciale din partea ministerului, unde și în ce măsură să se întrebuinteze câmp de aur. Iar Data te vei supune acestei decizii²⁾. Până la finea lunii Septembrie 1867, zugrăvirea capelei Reședinței trebuie să fie terminată³⁾. Pentru întreaga lucrare la această clădire vi-se aprobă

¹⁾ Act prez. gov. Buc. No. 4679/67, in Arh. Stat. Cernăuți, pachet cit.

²⁾ ³⁾ Doc. cit.

un onorar în suma de 11.000 florini, în cari se cuprind și cheltuelile de călătorie și întreținerea în Cernăuți a D-tale și a calfelor, precum și spesele pentru cumpărarea și transportarea materialului și rechizitelor de cari veți avea nevoie. Aceleași dispozițiuni au vigoare și pentru colaborarea profesorului J. Klein ¹⁾". Din această adresă ministerială către profesorul și pictorul Carol Swoboda se vede limpede, că și executarea artistică a lucrărilor de pictură și de zugrăveală decorativă erau supuse, în ultima instanță, arhitectului și conducătorului tehnic-artistic, I. Hlávka, care la orice fel de lucrare pentru zidirea sau decorarea Reședinței știu să-și impună voința sa bine cărmuită și gustul său și celor mai celebri artiști, cari colaborau la această monumentală operă, sub conducerea lui. Și nimeni, delă măestru și până la calfă sau lucrător, n'avea îndrăzneala să-i întoarcă vorba par'că ar fi fost vorbă de rege — un rege al artelor frumoase.

În cursul lunii Octombrie 1868, Ministerul Cultelor din Viena comunică, printr'o adresă, profesorului Carol Swoboda că i-a aprobat 11 schițe din picturile de frescuri ce aveau să fie executate în „sala reprezentativă“ (sinodală) a Reședinței, ordonându-i ca primele trei tablouri, adică: „Trimiterea Apostolilor“, „Convârțirea împăratului Constantin“ și „Sinodul ecumenic de la Nicheia“, să fie executate pe fond sau câmp de aur ¹⁾. În 18 Mai 1870, Ministerul Cultelor din Viena comunică guvernatorului Bucovinei, Franz Myrbach cavalier de Rheinfeld, că a aprobat 5 cartoane, lucrute de profesorul Carol Swoboda pentru tablourile de fres-

¹⁾ Doc. cit.

²⁾ Adresa minist. cultelor din Viena, No. 8710/58, către Swoboda, în copie la actul gov. Buc. No. 123.313/68, în Arh. Stat. Cernăuți, pa-chetul cit.

curi din „sala reprezentativă“ a Reședinței episcopale din Cernăuți, și anume:

a) „Primul Sinod ecumenic dela Nicea, din anul 325“,

b) „Răspândirea creștinismului în țările Dacice“,

c) „Aducerea la Suceava a reliquiilor Sf. Ioan cel Nou din Trapezunt, la începutul sec. al 15-lea“,

d) „Întemeierea episcopiei Rădăușilor de către Alexandru cel Bun, la 1420“,

e) „Solemnitatea jurământului de fidelitate a populației Bucovinei către Casa de Austria, în anul 1777, și în fine, un carton al emblemei episcopale, ca supraport pentru sala reprezentativă 1)“.

Pentru aceste lucrări i s'au avizat pictorului Carol Swoboda suma convenită de 1790 florini, din mijloacele bănești ale Fondului relig. 2). Iar în 21 Iunie 1870, Ministerul Cultelor comunică guvernatorului Bucovinei, că a aprobat schița zugravului decorativ Carol Iobst pentru zugrăvelile executate în altarul capelei Reședinței 3).

În 16 Decembrie 1868, arhitectul și conducătorul tehnic-artistic al construcției Reședinței, Iosif Hlávka fu provocat de Ministerul Cultelor din Viena, să schițeze un plan pentru iconostasul capelei din Reședință 4).

În August 1866, s'a început și zidirea Seminarului teologic, care fu terminat și predat spre folosire în Octombrie 1870, afară de biserică. Biserica Seminariază s'a terminat abia în anul 1878 5).

1) 2) Adresa minist. cult. din Viena, No. 4994, către guvern. Bucovinei, în Arh. Stat. Cernăuți, pachet. No. 344, Sign. XI, H. 5.

3) Act. minist. cultelor din Viena, No. 59.881/70, în Arh. Stat. Cernăuți, pachetul cit.

4) Act. minist. cultelor din Viena, No. 10.607/67, în Arh. Stat. Cernăuți, pachet No. 343, Sign. XI, H. 4.

5) Act. prez. gov. Bucovinei, No. 11.263/880, în Arh. Stat. Cernăuți, pachet No. 347, Sign. XI, H. 8.

Zugrăvirea decorativă a edificiului Seminarului teologic fu incredințată deasemeni pictorului Carol Iobst, în 18 Noemvrie 1869, aprobându-se pentru aceasta din partea ministerului onorarul cerut prin oferta sa, în suma de 5000 fl., dar cu obligațiunea de a-și procura el însuș varul necesar și schela ¹⁾.

Toată lemnăria, care se folosi la construcția Reședinței și a edificiilor ei laterale, fu adusă din pădurile Fondului religios al Bucovinei din Vicov și Bilca, despre cari e cunoscut, că dau cel mai bun și mai durabil lemn de construcție și se întrebuintă pe atunci numai pentru construirea podurilor de pe șoselele Statului ²⁾. Palatul clerical, situat spre răsărit de Seminarul teologic, dimpreună cu dependințele sale, se începură a zidi abia în anul 1870, după aprobarea propunerilor comitetului de construcție din partea ministerului ³⁾.

IV.

Perioada de construcție a Reședinței dela 1872—1882.

Lucrările la zidirea Reședinței, conduse cu atâta sirguintă și febrilitate de arhitectul Hlávka și de colaboratorii săi, inginerii Bulirž și Reineke, intrară într'o fază nouă în anul 1872.

În acest an, marele meșter Hlávka se bolnăvi de o boală reumatică grea, în urma căreia fu silit să renunțe la conducerea personală a lucrărilor. În acelaș an expiră și termenul de 7 ani de funcționare, pentru care fu numit Comitetul de construcție.

¹⁾ Act. minist. cultelor, Viena, No. 11.181/69, în Arh. Stat. Cernăuți, pach. cit.

²⁾ Rechenschaftsbericht f. d. Baujahr 1865, în Arh. Stat. Cernăuți, pach. cit.

³⁾ Act. minist. cult. No. 8057/69, Arh. Stat. Cernăuți, pach. cit.

Din cauza aceasta, ministerul disolvă, în 2 Aprilie 1872, acest comitet, dimpreună cu „regulativul de construcție” care a fost în vigoare până acuma, exprimând tuturor membrilor comitetului recunoștința guvernului pentru activitatea lor zeloasă și onestă¹⁾.

Tot acuma desființă ministerul și „administrația construcțiilor Reședinței”, condusă de baronul Oto Petrino²⁾.

În locul vechiului comitet, desființat, fu numit un comitet nou, compus din următorii membri:

Carol Ohmann, șeful departamentului tehnic al guvernului Bucovinei, ca președinte; referentul Cultelor din acest guvern, ca vicepreședinte; iar ca membri: Arhimandritul consistorial Teoctist Blajevici, și după numirea acestuia ca mitropolit al Bucovinei, arhimandritul consistorial Silvestru Morariu-Andrievici; apoi protopresviterul Constantin Lucescul și inginerul Martin Wilhelm, funcționar tehnic dela guvernul Bucovinei³⁾.

Episcopului, respective mitropolitului dela 1873 înainte, i se lăsă dreptul de a prezida ședințele comitetului, când va fi prezent, dar numai în mod onorific⁴⁾.

Administrația construcțiilor fu încredințată de minister unor funcționari dela contabilitatea guvernului Bucovinei.

Dar noul comitet, prezidat de Ohmann, intră îndată într'un conflict aspru cu conducerea tehnică-artis-

1) Act. prez. gov. Buc. Nr. 12.263/880, în Arh. Stat. Cernăuți, pachet Nr. 347 Sign. XI H. 8.

2) Doc. cit.

3) Act. prez. gov. Buc. Nr. 517/72 în Arh. Stat. Cern. pachet 344 Sign. XI, H 5.

4) Act. prez. gov. Buc. Nr. 12.263/880, Arh. Stat. p. cit.

tică a construcțiilor, reprezentată prin substitutul lui Hlávka, inginerul Reinecke.

Hlávka dădu substitutului său ordine ca să termine numaidecât și cât se poate de repede acoperișul cupolei bisericii seminariale, și anume cu tinichea de aramă, și nu cu cărămidă smălțuită ca acoperișul celorlalte construcții. În acest sens, Reinecke dădu oarecari îndrumări antreprenorului zidirei, Iosif Gregor ¹⁾.

Dar Ohmann, președintele noului comitet, opri aceste lucrări în mod samovolnic, pe motivul că acoperirea cupolei acestei biserici cu tinichea de aramă nu e prevăzută în proiectul original de construcție, aprobat de minister, și că Hlávka n'ar respecta noul regulativ de construcție ²⁾.

Hlávka voia adică să acopere cupola bisericii seminariale cu tinichea colorată de aramă, din motivul că, după planul acestui turn, cu părțile sale laterale, aproape verticale, cărămida smălțuită nu se putea fixa destul de bine, ca să poată ținea mult și astfel să fie garantată soliditatea și durabilitatea acoperișului și siguranța publică, cum se putea face aceasta prin tinicheaua de aramă, care se poate colora și ondula ca și forma cărămizii smălțuite. În urma acestui conflict cu Ohmann, care se credea „o figură cu totul de prisos” ³⁾ în afacerile de construcție ale Reședinței pe lângă genialul arhitect Hlávka, care, cu autoritatea omului superior și onest, știa ce voia și nu suferea să fie împiedicat în gândirea sa și'n elanul său de muncă de perfidia și răutatea oamenilor, Reinecke înaintă guvernatorului Bucovinei, contelui Felix Pino, un „protest

^{1) 2)} Adresa lui Ohmann către gov. Buc. din 22 Iulie 1872, în Arh. Stat. Cernăuți p. 344 Sign. XI H 5.

³⁾ Adresa lui Ohmann către guvern, Buc. l. cit.

solemn împotriva încălcării drepturilor conducerii tehnico-artistice din partea președintelui comitetului¹⁾, apoi raportă despre cele întâmplate șefului său Hlávka, la Viena²⁾.

Acesta îi ordonă lui Reinecke să plece imediat din Cernăuți și să aducă cu sine la Viena toate planurile și schițele din cancelarie sa. Astfel se întrerupseră lucrările la biserica seminarială din Reședință, aducând comitetul de construcție în cea mai mare încurcătură.

Ohmann se plânse apoi într-o adresă guvernatorului Pino, că continuarea lucrărilor la Reședință a devenit imposibilă din cauza lui Hlávka „care își exercită mai departe influența asupra construcției în sensul vechiului regulativ“³⁾ și „nu recunoaște noul comitet și regulativul nou“⁴⁾, ci a luat toate actele și planurile la Viena⁵⁾. În aceeași adresă, Ohmann ceru guvernatorului Bucovinei „să facă rânduială cu Hlávka, cerându-i-se restituirea planurilor și actelor de construcție, cari au devenit proprietatea Fondului religios al Bucovinei, și ordonându-i-se toate plățile restante cuate, ca să nu aibă nici un pretext de a refuza restituirea acestor planuri și acte“⁶⁾.

În fine, Ohmann mai ceru dela guvernator „să-i comunice măsurile luate în privința continuării lucrărilor la Reședință, căci aici,“ în Cernăuți, „se zvoneste că nimeni n'are voe să primească conducerea tehnică-artistică a acestei construcții, și deci Hlávka are

1) 2) Extras din „Baubuch“ p. 216, anexat la adresa lui Ohmann către guvern. Buc.

3) 4) 5) 6) Adresa lui Ohmann din 12 Iulie 1872 către guvern. Buc. în Arh. Stat. Cernăuți, pachet cit.

speranță sigură că această afacere s'a schimbat în favorul său și că el a devenit indispensabil." ¹⁾)

Apoi, ca încheiere, Ohmann propune președintelui țării să intervină la guvernul central din Viena ca să fie numit, în locul lui Hlávka, arhitectul polon din Cracovia, Felix Ksiezarski, „care a și fost la fața locului, în Cernăuți, și căruia i s'a dat sfatul aici să închee degrabă convența necesară cu ²⁾ ministerul. În orice caz, — închee Ohmann, — e o necesitate urgentă, ca să se facă odată rânduiala cu acest Hlávka, — dar foarte repede, și eu voi ști și fără dânsul să aflu mijloace de scăpare și să ajut la bunul sfârșit al construcției” ³⁾).

Arhitectul Iosif Hlávka, amărît de amestecul incompetent și jignitor al președintelui noului comitet de construcție, Ohmann, și de intrigările acestuia în alianță cu arhitectul polon-galițian Ksiezarski, pe lângă guvernatorul Bucovinei, și chinuit și de greaua sa boală, își înăintă demisia din funcțiunea sa de conducător tehnic-artistic al construcțiilor Reședinței și rămase statornic în această hotărîre.

Astfel, Ministerul Cultelor se văzu silit să primească demisia celebrului arhitect Hlávka din această funcție, deși toate cercurile oficiale înalte din Viena au regretat acest gest neașteptat din partea acestui mare meșter.

Urmarea a fost, că, terminarea mărețelor clădiri ale Reședinței se mai trăgănară încă aproape 10 ani în șir.

Căci arhitectului Ksiezarski, care fu numit în locul lui Hlávka în anul 1872, îi lipsia mult din sirguinta, puterea de muncă și energia genialului său înaintaș ⁴⁾).

^{1) 2) 3)} Doc. cit.

⁴⁾ Raport. Comit. de Constr. din 4/X 1880 Nr. 3557 în Arb. Stat. Cernăuți pachet Nr. 347 Sign. H. 8.

Afară de aceasta, Księzarski fu transferat, în anul 1874, spre serviciu la guvernul provincial galițian din Lemberg, (Lwów) ¹⁾, iar conducerea lucrărilor dela Reședință fu lăsată în seama inginerului de pe lângă guvernul Bucovinei, Martin Wilhelm, care înțelegea să se intereseze de aceste lucrări numai în mod birocratic, dela masa biroului său oficial. Din cauza aceasta progresul construcțiilor stagnă foarte mult.

Înainte de transferarea lui Księzarski la Lwów, noul comitet de construcție hotărî să se modifice executarea tavanelor costisitoare de lemn, prevăzute în planurile lui Hlávka, afară de tavanul „salei sinodale“, care era deja început, alegând alte feluri de construcție, mai effine. În aceeași ședință, comitetul mai hotărî să se simplifice decorul marelui altar al iconostaselor și al altarelor din capela Reședinței și din biserica seminațială, precum și zugrăveala grandioasă a acestor biserici, cu scopul de a accelera terminarea acestor clădiri și a realiza astfel pe seama Fondului bisericesc o economie de 200.000 de florini ²⁾.

Dar Ministerul Cultelor nu aprobă aceste modificări, ci ordonă, ca „isprăvirea construcțiilor să se facă în întregime și exact după planurile arhitectului Hlávka, până în trei ani, adică până la finea anului 1878“, aprobând tot odată pentru executarea acestor lucrări câte un credit anual în suma de 300.000 florini, din veniturile Fondului bisericesc ³⁾.

În anul 1876, Księzarski luă iarăși în seamă conducerea tehnică-artistică a construcțiilor dela Reședință.

¹⁾ Act. gov. Buc. Nr. 4699/76, Arh. Stat. Cernăuți, pachet Nr. 346. Sign. XI, H 7.

²⁾ Act. prez. gov. al Bucov. Nr. 4699/76 în Arh. Stat. Cernăuți pachet Nr. 346 Sign. XI. H. 7.

³⁾ Doc. cit.

Dar nici acuma nu se interesa mult de progresul lucrărilor, ci stătea mai mult în Lwów decât în Cernăuți. Din cauza aceasta guvernatorul Bucovinei îl provocă, în Aprilie 1876, să elaboreze de urgență proiectele de lucrări cari trebuiesc executate și terminate în cursul acestui an. Ksieżarski însă târăgăna executarea acestui ordin. Din cauza aceasta guvernatorul înaintă ministrului un raport, în care se plânse de neglijența și neexecutarea ordinului guvernial, referitor la lucrările pentru terminarea Reședinței.

În urma acestui raport, Ministerul Cultelor provocă pe arhitectul Ksieżarski să și justifice neactivitatea ce i s'a imputat de către președintele țării ¹⁾. Ksieżarski, urmând acestui ordin ministerial, se justifică în următorul mod interesant: „Acest ordin m'a aflat în Lwów tocmai în momentul, când trebuiam să plec la Cracovia, fiind provocat de guvernul Galiției să fac acolo un proiect pentru zidirea edificiului Universității și planurile pentru reclădirea Reședinței episcopale de acolo, care fu distrusă de un incendiu mare, în 1850. Neputând prevedea cât timp voi fi reținut în Cracovia, mi s'a luat posibilitatea de a executa ordinul președintelui țării din Cernăuți. Rog deci, Excelența Voastră să binevoiască a lua la cunoștință asigurarea mea, că voi ști să justific în măsură deplină încrederea care s'a pus în mine, onorându-mă atât de mult, și că nu voi risca în mod ușuratec să mi pierd renumele meu de arhitect temeinic, ci, dacă voiu trăi, voiu termina desigur Reședința arhiepiscopală din Cernăuți până în Oct. 1878“ ²⁾.

Din justificarea lui Ksieżarski se cunoaște că gu-

¹⁾ Doc. cit.

²⁾ Act prez. gov. Cernăuți, No. 4699/76, în Arh. Stat. Cernăuți, pachet. No. 346, Sign. XI, H. 7.

vernul galițian din Lwów căuta fel și chip să saboteze terminarea Reședinței mitropolitane din Cernăuți, însărcinându-l pe conducătorul tehnic-artistic al acestei construcții cu alte misiuni și lucrări oficiale, și împiedecându-l astfel să se ocupe mai mult și mai intensiv de executarea lucrărilor necesare pentru terminarea ei.

Palatul clerical sau „Mănăstirea” în planul original, desenați de arhitectul Iosif Hlávka.

Totuși Ministerul Cultelor din Viena luă măsurile necesare, ca Kzięzarski să termine construcția Reședinței la timpul fixat.

Clădirea principală sau „Reședința” propriu zisă fu dată spre folosire în diferite timpuri, după cum era terminată o parte sau alta din ea. Astfel, în Octomvrie 1873 fu terminată aripa ei stângă, și parterul ei fu predat spre adăpostirea „Serviciului militar de mapare” („Militärmappingdienst”), iar parterul din aripa dreaptă fu predat spre folosirea Consistorului arhiepiscopesc. Etajul din aripa stângă fu predat în Mai 1874, mitropolitului Teofil Bendela spre folosire și locuință,

iar etajul aripei drepte fu predat abia în anul 1876 mitropolitului Teoctist Blajevici ¹⁾.

Clădirea Seminarului teologic, a cărei zidire se începu în anul 1866, fu terminată și predată spre folosire în anul 1870. Biserica seminarială însă fu terminată abia în anul 1878 ²⁾. Palatul clerical sau „mănăstirea”, după cum e numită această clădire în planurile lui Hlávka, în care e adăpostită azi Școala de cântăreți bisericești cu internatul ei, s'a început a zidi în anul 1871. Aripa sa dreaptă fu terminată în Februarie 1874 și predată în chirie Statului pentru adăpostirea „Tribunalului Țării”. Iar aripa sa stângă fu terminată în toamna anului 1874 și predată apoi cu chirie „Universității”, înființată în anul 1875, care adăposti aici muzeele sale de științe-naturale ³⁾. Îngrădirea palatelor Reședinței cu grilaje de fier, plantarea și aranjarea parcului și a grădinăriei din dosul ei, apoi fântânelile și cisternele fură executate între anii 1876 și 1878 ⁴⁾.

Iconostasele din cele două biserici ale Reședinței, adică din capela arhiepiscopală și din biserica seminarială, fură terminate de pictat și așezate la locul lor, în anul 1880 ⁵⁾.

Ambele biserici fură sfințite de către mitropolitul Silvestru Morariu-Andrievici, în iarna anului 1882, și anume: Capela în 12/23 Ianuarie, cu hramul sf. Ioan Botezătorul, iar biserica seminarială în 30 Ianuarie (11 Februarie), cu hramul sf. trei ierarhi, Vasile cel Mare, Grigore Teologul și Ioan Gură-de-Aur.

La serviciul divin al „privigherii” din preseara sfințirilor și la actele târnosirilor acestor biserici a asistat o mulțime imensă de creștini ortodocși din toate păturile

¹⁾ ²⁾ ³⁾ ⁴⁾ Doc. cit.

⁵⁾ Act. prez. gov. Buc. No. 9652/81, în Arh. Stat. Cernăuți, pag. 347, Sign. XI, H 8.

sociale ale Cernăuților și ale împrejurimei, admirând frumuseța nouilor locașuri divine și înălțându-și sufletele în rugăciuni de mulțumire către Tatăl cel ceresc, că s'au învrednicit să vadă în inima Bucovinei două vetre noi de credință și evlavie strămoșască, atât de sumptuoase și de minunat împodobite cu picturi religioase și zugrăveli decorative, cum nu mai văzuseră până atunci. După îndeplinirea solemnităților divine ale sfințirii, aceste locașuri de mărire și închinare dumnezeiască fură încredințate de neuitatul mitropolit Silvestru generațiilor de preoți, profesori și studenți în Teologie, spre a le servi ca arsenale de cultură și evlavie ortodoxă și românească, cât va dăinui piatră pe piatră din această măreață cetate a Bisericii române din Bucovina.

Mobilierul, necesar pentru înzestrarea saloanelor reprezentative, pentru sufragerie și pentru camerele de locuit ale mitropolitului și ale vicarului arhidiecezei, fu comandat și executat pe cheltuiala Fondului bisericesc al Bucovinei în anii 1879 și 1880 ¹⁾.

Toate obiectele pentru iluminarea saloanelor reprezentative ale Reședinței, și anume: 2 policandre mari cu câte 120 de brațe, 4 policandre cu câte 32 de brațe, 36 de lămpi de părete cu câte 3 lumini, 4 lămpi cu câte o lumină și 15 lămpi de atârnat, tură executate în mod artistic-decorativ din alamă și așezate la locul lor în anul 1882 de către lăcătușul de belle-arte al Curții imperiale din Viena, Valerian Gillar, după schițele desemnate de arhitecții vienezi I. Machytka și F. Schmoranz ²⁾.

În anul 1885, mitropolitul Bucovinei Silvestru Morariu-Andrieuici înaintă guvernului provincial din

¹⁾ Act. gov. Buc. No. 9652/81 în Arh. Stat. Cernăuți, p. cit.

²⁾ Act ofic. No. 5495/82 în Arh. Stat. Cernăuți, pachet No. 347, Sign. XI, H 8.

Cernăuți o adresă, în care arată că e o necesitate imperioasă să se completeze înzestrarea internă a saloanelor reprezentative ale Reședinței, dela terminarea căreia trecuseră 7 ani și încă nu era pe deplin înzestrată, din cauza stării economice critice a Fondului bisericesc, care dăinuise dela anul 1880 și până atunci. Acuma însă, îmbunătățindu-se situația financiară a Fondului, mitropolitul Silvestru făcu propunerea și guvernul o aprobă, ca să se comande, pentru saloanele reprezentative ale Reședinței, portretele împăraților austrieci cari au stăpânit Bucovina până atunci, și anume : al împărătesei Maria Terezia și ale împăraților Iosif II, Leopold II, Francisc II, Ferdinand I și Francisc Iosif I, precum și portretele Domnilor Moldovei, Alexandru cel Bun, „intemeetorul episcopiei Rădăuților“, și Ștefan cel Mare, „fundatorul celor mai multe averi bisericești“ ¹⁾ din Bucovina, și în fine, portretul mitropolitului deatunci, Silvestru Morariu, deci în total 9 portrete ²⁾, cari să fie executate în aceeași mărime „ca și portretele episcopilor Bucovinei, pictate de mai nainte“ ³⁾.

Executarea artifizică a acestor portrete, cari decorează azi saloanele de recepție ale Reședinței, fu încredințată de guvern, la propunerea mitropolitului Silvestru, pictorului academic român Epaminonda Bucevschi (1843—1891), prietenul și colegul de studii al lui Mihai Eminescu la Viena. Acest celebru pictor român al Bucovinei, care a ocupat și slujba de „pictor arhiepiscopozan“ din Cernăuți, a zugrăvit portretele amintite mai sus ale împăraților și ale episcopilor și arhiepiscopului Silvestru al Bucovinei pentru un honorar de 500 fl. dela fiecare portret ⁴⁾.

^{1) 2) 3)} Adresa Consist. arhiep. No. 14.579/85 în Arh. Stat. Cernăuți, pachet No. 347. Sign. XI, H 8.

⁴⁾ Doc. cit.

În urma marelui renume ce și l-a câștigat pictorul român bucovinean E. Bucevschi prin picturile sale bisericești, prin cari a inaugurat el direcția idealizării tipurilor orientale ¹⁾, dar de bună seamă și prin pictarea portretelor împărătești și arhieriești din saloanele reprezentative ale Reședinței arhiepiscopale din Cernăuți, fu el angajat să zugrăvească iconostasul catedralei ort. din Zagreb în Croația și al bisericii domnești a sf. Nicolae din Iași ²⁾.

Șirul portretelor episcopilor și mitropoliților Bucovinei din saloanele reprezentative ale Reședinței fu completat apoi, după moartea pictorului E. Bucevschi, de către pictorul academic arhiediecezan și profesorul Eugen Maximovici, care a pictat, în mărime naturală, portretele mitropoliților Arcadie Ciupercovici și Vladimir Repta.

Cu acestea s'a terminat și înzestrarea internă a Reședinței.

V.

O interpelare a deputatului țaran Grigore Iliuț, din Crasna, în chestia zidirei Reședinței episcopale din Cernăuți, în Dieta Bucovinei (1867).

În cursul perioadei de construcție a Reședinței dintre anii 1864 și 1866, fură aprobate de Ministerul Cultelor din Viena mai multe lucrări la această zidire, cari nu erau prevăzute în planurile ei originale. Aceste lucrări au fost: Zidirea unui turn mai măreț și mai artistic al capelei episcopale, construirea mai grandioasă și mai luxoasă a ambelor scări principale ale palatului episcopal, o înzestrare mai bogată și mai măreață a „salei sinodale” și îmbrăcarea pereților ei cu piatră de

1) ²⁾ Vezi „Minerva”, Enciclopedia Română, Cluj 1930, pag. 220.

alabastru, acoperirea tuturor edificiilor Reședinței cu cărămidă smălțuită și colorată, și o înfrumusețare mai bogată, cu o cupolă mai impozantă a bisericii seminariale¹⁾, spre a da acestor clădiri aspectul intern și extern al unor impresionante locașuri de înălțare sufletească și de inspirație spre credință și rugăciune.

Aceste schimbări ale planului original, apoi scumpirea materialelor de construcție și a brațelor de muncă, din cauza construirii căii ferate Lwów—Cernăuți—Suceava, în anii 1865—1866, sporiră mult cheltuelile prevăzute la început în devizul, făcut de arhitectul Hlávka și aprobat de minister, pentru construcțiile Reședinței episcopale și împovărară greu mijloacele bănești ale Fondului religios arh. al Bucovinei. Iar în anul 1866, o secetă nemaipomenită până atunci și urmată de stoluri nesfârșite de lăcuste, se abătu peste Bucovina întreagă, nimicindu-i toată vegetația și toate holdele.

În urma acestor calamități obștești, toată populația țării, dar mai ales cea din regiunile muntoase, fu lovită de o foamete îngrozitoare și de holeră, cari băgară cu zile în pământ zeci de mii de oameni de toate vârstele.

Spre a alina întrucâtva mizeria și foamea generală a populației țărănești a Bucovinei, Dieta Țării ceru un împrumut din mijloacele Fondului religios arh. Dar episcopul Eugenie Hacman cu sfetnicii săi, se opuse la realizarea acestui împrumut din Fondul religios arh. Din cauza aceasta izbucni în rândurile poporului bucovinean român o nemulțumire mare și o agitație violentă împotriva faptului, că mijloacele și veniturile Fondului bisericesc se foloseau numai pentru construcțiile grandioaselor și lucsoaselor clădiri ale Reședinței episcopale, fără a se

¹⁾ Rechenschaftsbericht des Bau-Komitee's f. d. J. 1865 in Arch. Stat. Cernăuți, pachet No. 343, Sign. XI, H 4.

întrebuința măcar ceva din mijloacele acestui fond și pentru ușurarea și alinarea cumplitei mizerii generale a populației, pe care foametea și holera o secerau fără cruțare.

Nemulțumirea populației se îndreptă, prin reprezentanții ei, mai întâi și mai ales împotriva episcopului Eugenie Hacman, care avuse imprudenta și lipsa de tact pastoral de a respinge fără multă vorbă cererea Dietei Bucovinei pentru acordarea unui împrumut din mijloacele Fondului religiosar spre ajutorarea populației țărănești dela munte, istovite de foame. Episcopul motivă respingerea cererei Dietei în mod foarte stângaciu și neîntemeiat, spunând în adresa de răspuns că „Fondul religiosar e destinat pentru conservarea și susținerea preoților, văduvelor și orfanilor acestora, iar nu pentru popor. Datoria de a ajuta pe țărani lor supuși, o au proprietarii mari sau boerii ¹⁾”. Iar deputaților Dietei li recomandă episcopul „să-și depună ei pe altarul binefacerii diurnele ce le au pentru ședinți, spre a alina astfel năcazurile poporului”, care i-a ales ²⁾.

Acest răspuns nepolitic al episcopului Hacman spori și mai mult agitația împotriva sa și-i „atruse și unele cuvinte neplăcute din partea reprezentanților poporului în Dieta Bucovinei ³⁾”, în ședința din 25 Ianuarie 1867, care „a fost una dintre cele mai vii ⁴⁾” ședinți în întreaga sesiune. La ordinea zilei era „desbaterea privitoare la calamitatea țării ⁵⁾”. În această ședință, „deputatul țaran Grigori Iliuț din Crasna ținu o cuvântare foarte biciuitoare la adresa episcopului Hacman, care a răspuns că Fondul religiosar n'are de unde ajuta populația care pătimeste de foame, dar are destule milioane pentru a-și construi o pompoasă reședință episcopală ⁶⁾”. Acest deputat, după ce arată mai întâi

1) 2) Vezi: Ziarul „Concordia” din Buda-Pesta, anul VI, 1867, No. 8, p. 94.

3) 4) 5) 6) Concordia I. c.

„marea calamitaie în care se afla țara, n'a uitat a aminti despre participarea Bucovinei la împrumutul național (al Statului austriac) și la alte acte de binefacere, și că și ministerul a arătat că nu-i în stare să ajute țara, care se află într'o situație atât de fatală ¹⁾“.

„În anul 1859“, — continuă țăranul Grigori Iliuț — „pe când curgea lupta în Italia, Excelența Sa Episcopul Hacman, n'a împrumutat, ci a donat, — repet, a donat regimului un milion de florini. Și până acuma nimeni nu și-a exprimat durerea că, prin aceasta Fondul religiosar a suferit mult, și că, acel împrumut a fost o lovire grea pentru fondul nostru. Iar acuma, când populațiunea gr. orientală e disperată, luptându-se cu moartea din cauza foametei, — se roagă pentru un împrumut, repet un împrumut, iar nu un dar, Excelența Sa răspunde că Fondul e destinat pentru conservarea bisericilor ²⁾. La un atare răspuns se naște dela sine întrebarea : În anul în care s'a donat regimului acel milion, n'au existat în Bucovina proști și biserici ? Și lipsa cea mare, despre care vorbește Excelența Sa, s'a simțit oare atunci mai puțin decât acum ? Nu înțeleg obiecțiunea că, Fondul religiosar n'are surplus de bani atât de mare, ca să poată împrumuta populațiunei lipsite un capital mai mare. Căci, pe cât îmi este cunoscut, veniturile acestui fond sunt foarte mari, și chiar acea populațiune, care acuma pentru prima oară se roagă numai pentru un împrumut, a contribuit la înmulțirea Fondului religiosar în măsură foarte mare, încă de pe la anul 1786, și contribuie și azi, pe lângă toată sărăcia în care se află ³⁾“.

Apoi oratorul Iliuț arată că „în Crasna, unde fabrica de sticlă (din Huta-nouă sau Crăsnioșoara), aduce pentru Fondul bisericesc un venit de mii de florini, biserica

1) 2) 3) Concordia I. c.

s'a închis din cauza ruinării ei. Apoi, în Ciudeiu, cu 1525 de locuitori, biserica, care se începe a ruina, abia cuprinde 40—50 persoane, iar biserica din Bilca, cu 2499 de locuitori, de mult s'a închis în urma unei vizitațiuni a Excelenței Sale. În Ober=Vicov (Vicovul de Sus) și în alte comune, cari au contribuit la Fondul religionar, preoții greco=orientali trebuie să locuiască în bordeie, pentrucă acolo se află case de vânat comode (confortabile), dar nu se află case preoțești ¹⁾.

În fine, înțeleptul țaran — deputat Gr. Iliuț — amintește „cât de frumos îi stă bisericii de lemn din Straja, pe lângă crâșma cea frumoasă de zid ²⁾“, care era proprietatea Fondului religionar.

„Aici oratorul, ca să nu ostenească Casa, își încheiă vorbirea despre bisericile ridicate pe domeniile Fondului religionar, atât de rău îngrijite, încât casele parohiale de patronat de pe proprietățile private sunt mai bine îngrijite decât cele de pe domeniile Fondului ³⁾“.

Trecând apoi la Reședința episcopală din Cernăuți, Gr. Iliuț continuă : „Această reședință ar fi acomodată (potrivită) numai pentru cea dintâi cetate din lume, adică pentru London (Londra), dar e foarte acomodată (potrivită) pentru a înghiți Fondul, oferind multora ocazia de a se înavuți în scurt timp, în modul cel mai ușor. Cât de fericită ar fi țara noastră, când această zidire de reședință, fără nici o lipsă, s'ar fi executat într'o măsură mai modestă și mai potrivită, și când averea Fondului religionar, care se risipește astfel, s'ar fi folosit pentru ridicarea de școli și spre ajungerea altor scopuri folositoare. Însă soarta voi ca averea, ce=a adunat=o poporul cu sudoare în mai mult de 80 ani, să ajungă în mâni risipitoare, care's gata s'o întrebuințeze pentru pompă, iar

^{1) 2) 3)} Concordia l. c.

pentru alinarea lipsei acestui popor deneagă (refuză) cerbicos a da măcar un împrumut ¹⁾“.

Referindu-se apoi la propunerile episcopului Hacman, îndreptate către proprietarii mari, ca ei înșiși să ajute poporului care se lupta cu foametea, și către deputații Dietei, ca aceștia să renunțe în acelaș scop la diurnele lor, deputatul Iliuț continuă, spunând: „Dar trebuie să observăm cu durere că aceste propuneri ale Excelenței Sale nu pot avea nici un succes acuma, când lipsa tuturor claselor populației țării noastre a înaintat atât de tare. Eu sunt de părerea că Fondul religionar e dator și se află mai mult în poziția de a ajuta cu un împrumut din bunurile sale, dacă nu pe credincioșii tuturor confesiunilor, cel puțin pe cei ai Bisericii ortodoxe-orientale ²⁾“.

Astfel își termină învățatul țăran fruntaș și deputat dela Crasna, Grigori Iliuț, cuvântarea sa, „care, deși fu ținută în limba română, totuși, cu înaltul Consistor vorbi el destul de nemțește, — și fu primită cu aprobarea generală ³⁾“ a Dietei. Iar „Excelența Sa Episcopul și Consistorul său se apărară într'un ton foarte propriu și rar ⁴⁾“.

Interpelarea țăranului Iliuț n'a avut însă darul să moaie inima episcopului E. Hacman, spre a-l îndupleca să-și dea asentimentul la împrumutul solicitat de Comitetul Țării pentru alinarea foametei și a molimei. Aceste mizerii ale poporului din Bucovina de atunci le-a alinat și le-a stâns numai mâna lui Dumnezeu cel atot-bun și prea-îndurat, fără de sprijinul slugii sale îndărătnice de pe scaunul episcopal din Cernăuți, a cărei inimă era împietrită de deșărtăciunea splendoarei lumești, tot atât de trecătoare ca și foametea și holera.

1) 2) 3) 4) Concordia l. c.

VI.

Viața și operele artistice și culturale ale arhitectului ceh Iosif Hlávka, meșterul Reședinței mitropolitane din Cernăuți ¹⁾

Legăturile politice și de prietenie ale Românilor cu națiunea ceho-slovacă au la baza lor nu numai oarecari tratative diplomatice confimporane sau interese vitale de ordin politic. Ele au rădăcini mult mai vechi, întemeiate pe întâmplări și fapte de natură artistică și culturală din trecutul neamului românesc, cari au făurit cele mai valoroase și mai netrecătoare verigi din lanțul de aur ce ne leagă sufletește atât de mult de Ceho-Slovacia, vecina noastră dela Nord-Ost, încă din acea epocă, când și dâșii și noi, Români din Bucovina, Ardeal și Banat, aveam aceeași soartă comună sub stăpânirea imperiului austro-ungar.

Acelaș destin din trecut, care a dispărut ca un vis rău, ne-a adus de multe ori în atingere mai de aproape la diferite prilejuri și întâmplări, cu Cehii și Slovacia: în armată, în politică, dar și pe terenul științei și artei, la vechile Universități din Praga și Viena, unde își făceau studiile și Români din toate țările noastre. La Universitatea din Viena, mulți studenți români cu cultură cosmopolită, din generația lui Eminescu, Slavici, Ștefanelli și alții, cari studiau acolo, s'au deprins, după pilda studenților cehi, ași cultiva și oțeli conștiința și sentimentul național și ași iubi și prețui mai întâi ce este al tău și apoi ce este străin, ajungând apoi fruntași ai neamului românesc. Dar poporul ceh, care trăește în centrul Europei cu o veche cultură și civilizație, ne-a dat, în cursul vremurilor, și câțiva bărbați geniali, înzestrați cu

¹⁾ Conferință festivă publică, ținută în 28 Octombrie 1932, în Aula Universității din Cernăuți, cu prilejul aniversării independenței Statului Ceho-Slovac.

talente uriașe, cu caractere ideale și putere de muncă covârșitoare, cari au adus mari servicii și foloase Țării și neamului nostru românesc, punându-se în slujba progresului artistic și cultural al civilizației române, mai tinere.

Între acești bărbați amintesc mai întâi pe arhitectul ceh Carol Liman, care s'a născut la Mladoboleslavka (Jungbunzlau) în Moravia, și la vârsta de 30 ani, câțiva ani după războiul independenței noastre, a venit în România. Distingându-se prin talentele sale artistice, fu el chemat de regele Carol I ca arhitect al Curții Regale Române. În această calitate, Liman a construit, a restaurat, a diris și a supravegheat Palatul Regal din București, admirabilele castele regale Peleş și Peleşor din Sinaia, iar după unire, și castelul regal dela Bran, stând la Curtea Regală a României 45 ani. A călătorit prin tot continentul Europei, spre a vizita și a studia castele și edificii monumentale vechi și noi, și a utilizat apoi cunoștințele câștigate spre a satisface dorințele de înzestrare și de înfrumusețare ca'n povești a palatelor și castelelor celor trei generații de regi ai României. A realizat totdeauna spre deplina mulțumire a Suveranilor noștri toate lucrările artistice, de multe ori exotice și grele, cu cari fu însărcinat. Pentru această activitate îndelungată la Curtea Regală Română, a fost el decorat de multe ori cu ordine românești și străine.

Tot lui Liman i s'au încredințat, în ultimii ani, reparațiuni însemnate și la Curtea Regală a Iugoslaviei, înrudită, după cum se știe, cu Dinastia Română. După terminarea acestor lucrări în Iugoslavia, Liman s'a reîntors la București, unde a și murit în curând, cam prin anul 1927, ca consilier tehnic superior ¹⁾.

¹⁾ După comunicările d-lui Dr. B. Kučka, consilier administrativ superior la Ministerul de Externe din Praga, făcute d-lui profesor universitar din Cernăuți Dr. Valerian Șesan, președintele asociației culturale „Amicii Ceho-Slovaciei”.

Dar cel mai strălucit geniu ceh care a contribuit la înfrumusețarea României cu capo-d'opere monumentale neîntrecute, este arhitectul Iosif Hlávka, Dr. în Filosofie și în Științele tehnice, făuritorul planurilor și constructorul Reședinței mitropolitane și al Bisericii Armeano-catolice din Cernăuți.

Iosif Hlávka, constructorul celor trei palate minunate cu bisericile lor, cari constituie la un loc „Reședința mitropolitană” din Cernăuți, s'a născut din părinți cehi, în 15 Februarie 1831, în localitatea Přestice din Bohemia, unde tatăl său era funcționar administrativ și primar ¹⁾. A văzut deci lumina zilei înainte de 100 ani, într'o epocă când și neamul românesc din Bucovina și din Transilvania era rob, ca și poporul ceh, de absolutismul Habsburgilor din Viena.

Praga, centrul cultural al Europei întregi pe timpul lui Carol al IV-lea, stătea pe atunci părăsită, în haină regală ²⁾. Palatele strălucitoare aristocratice din bătrâna capitală a Boemiei stăteau deșarte și părăginite, răscolind în sufletul Cehilor ultimele amintiri ale independenței lor de altădată, distrusă de dominația străină ³⁾. Într'o stare asemănătoare se afla pe atunci și orașul Cernăuți, reședința ținutului cu acelaș nume de pe vremuri. Dispăruseră rând pe rând casele boerilor moldoveni de altădată, cu cerdacuri albe ca zăpada în față și cu grădini întinse în jurul lor. Orașul, neaoș românesc până la 1775, devenise cuib de străini, aduși din toate părțile imperiului habsburgic. Iar viața politică românească era

¹⁾ *Albin Vojtěch Vellik*: Život a působení Arch. Dr. Phil. a Dr. Tech. Iosefa Hlávky. Praga 1908, pag. 4.

²⁾ *A. V. Vellik*: o. c. p. 4, Praga 1931, pag. 5—6.

³⁾ Arch. *Jiří Stibral*: Iosef Hlávka.

încătușată de guvernul provincial al Galiției, cu care era împreună Bucovina.

În această atmosferă tristă din țara sa, asemănătoare cu cea din Bucovina, se naște arhitectul Hlávka și se pregătește pentru viață ¹⁾. După ce termină, în 1847, Liceul real din Klatov, studiază el la Școala Politehnică din Praga, pe care o termină în 1851. Se dedică apoi studiilor de arhitectură la „Academia de Arte plastice“ (Akademie der bildenden Künste) din Viena, unde obține premiul I de Stat, pentru cea mai bună lucrare artistică ²⁾. Abia în cursul studiilor sale academice din Viena înțelese el ce înseamnă viața liberă a unui popor și putea compara sărăcia și mizeria țării sale, Boemia, unde nu se afla nici o școală de felul academiei din Viena, unde și făcu pregătirea sa profesională de arhitect ³⁾.

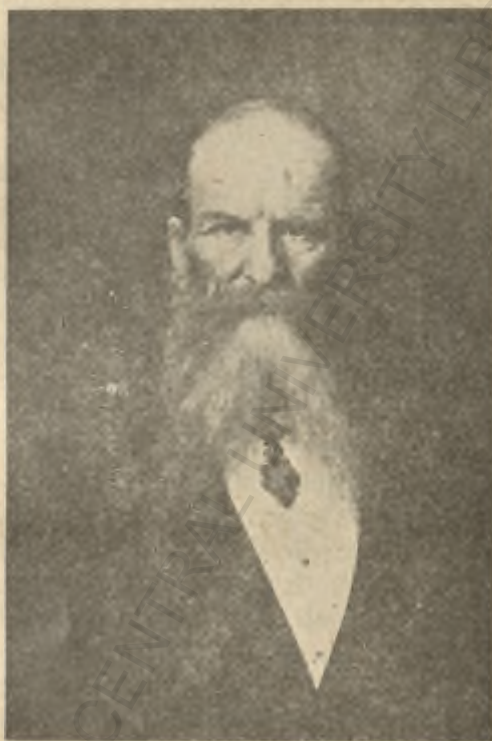
În timpul studiilor sale teoretice de la Academie, Hlávka se exercită și în domeniul practic, căutând să și cunoască meseria în toate amănuntele ei și din practica proprie, spre a fi cât mai perfect posibil. În acest scop se angajă el ca simplu zidar la arhitectul ceh Franz Šebek din Viena ⁴⁾. Šebek, necunoscând intențiile lui Hlávka, îl suspicioana, ba în cele din urmă îl considera de nebun, neputându-și explica, cum de se poate înjosi un academician să se angajeze ca simplu zidar. El nu și putea explica acest lucru, când vedea că colegii lui Hlávka de la academie, beau bere și chefuliau, pe când el căra nisip, apă și cărămidă, alături de muncitorii de rând. Și pe când ceilalți zidari se odihneau în orele de repaus, tânărul arhitect, inginerul Hlávka, nu se odihnea, ci mereu își căuta ceva de lucru ⁵⁾.

^{1) 2)} Idem, I, c.

^{3) 4)} A. V. Veltlik: o. c., p. 4.

⁵⁾ După comunicările d-ului Fiala, directorul „Căminului studentesc I. Hlávka“ din Praga, făcute d-ului prof. univ. Dr. V. Šesan.

În cele din urmă, înțelese și șeful său, Šebek, că Hlávka nu glumește ci voește să ajungă calfă și apoi maistru zidar. Deacum el îl avansă foarte repede. În

Arhitectul Iosif Hlávka, meșterul-constructor al
Reședinței mitropolitane.

baza acestei practice, Šebek îl făcu în 1856 calfă de zidar, dându-i carte de ucenicie, iar în 1860 diploma de maistru zidar. Această muncă de simplu muncitor i-a folosit lui Hlávka foarte mult în activitatea sa viitoare ¹⁾.

¹⁾ După comunicările d-lui Fiala, directorul „Căminului studențesc L. Hlávka” din Praga, făcute d-lui prof. univ. Dr. V. Sesan.

În 1855, arhitectul vienez Heinrich Ferstl ceru învoierea lui Šebek, ca Hlávka să-i ajute la executarea planurilor sale pentru o nouă clădire a „Băncii Naționale Austriace“ și a Bisericii Votive (Votiv-Kirche) din Viena ¹⁾.

În 1856, Hlávka participă la un concurs de lucrări, fixate de Academia de Arte plastice din Viena, la care avu o reușită strălucită. În urma acestui succes, primi el în 1856 o bursă de Stat cl. I pe doi ani, pentru studii de arhitectură în străinătate. Cu ajutorul acestei burse, el călători prin Italia, Grecia, Franța, Anglia și Germania, pentru a studia cele mai celebre clădiri monumentale din punct de vedere arhitectonic ²⁾. În-zestrat cu o fire foarte conștiințioasă și înarmat cu un dor de muncă neîntrecut, Hlávka își făcu aceste călătorii de studii foarte serios, studiind tot ce era frumos, măreț și demn și culegând ca o albină harnică un adevărat tezaur de cunoștinți din domeniul arhitecturii, din Răsăritul și până în Apusul Europei ³⁾. Cel mai însemnat dintre studiile sale din Italia este cel privitor la Catedrala Santo Maria del Fiore din Florența, pe care o începu a clădi în anul 1294 celebrul măestru Arnolfo di Gambio, din epoca de aur a republicii florentine, și fu apoi înfrumusețată de măestrii Donatelo, Giotto di Bondone, Francesco Talenti și Filippo Brunellesco ⁴⁾. Pentru refacerea frontispiciului acestei celebre clădiri religioase, Hlávka elaboră în Paris un plan, în anul 1858, care fu ales și utilizat de către arhitecții Emil Fabris și Luigi del Moro, dintre 93 proiecte câte fură prezentate în acest scop, în anul 1867 ⁵⁾. Din călătoriile

1) A. V. Velflik: Zivot a pušobemí... arh. I. Hlávky, pag. 5.

2) Idem, o. c., pag. 4.

3) Jiri Stibral: o. c., pag. 13 și 14.

4) A. V. Velflik: o. c., pag. 8.

5) Idem, o. c., pag. 8.

sale de studii, Hlávka trimetea la Viena rapoarte atât de documentate, încât i se prelungi bursa binemeritată și pe al treilea an ¹⁾. Astfel, tânărul Hlávka creșcu și se cultivă în mediul vienez și prin străinătate, desvol-tându-se într'un bărbat cu o educație aleasă, spre muncă și cruțare, și spre a pune apoi mai târziu frunțele muncii sale pe altarul patriei sale restrânse, a Bohemiei obișnuite și a neamului său ceh ²⁾.

După reînțoarcerea sa din călătoriile de studii, în 1859, căută el înzădar să-și afle un post de muncă în serviciul Statului, față de care era obligat prin una din condițiile ce i se pusese la acordarea bursei. Căci Statul austriac se afla pe atunci, în urma războiului avut cu Italia, într'o situație foarte critică din punct de vedere economic. Din cauza aceasta, guvernul era forțat să facă economii bugetare și hotărî să nu se mai numiască nici un funcționar nou. Din aceste motive, miniștrii Bruck și Goluchowski îl desobligară pe Hlávka de îndatorirea de a servi Statului, sfătuindu-l să plece în străinătate spre a-și crea acolo o situație și să-și asigure existența prin muncă particulară ³⁾. Atunci el ceru și obfinu concesiia de măestru zidar în Viena și începu a zidi diferite clădiri în întreprindere proprie, deși nu prea avea mijloace bănești suficiente. Norocul l-a ajutat însă din primul moment și nu l-a părăsit niciodată. Cu firea sa curagioasă și cu spiritul său excepțional de întreprinzător, ajutat fiind și de talentul și pregătirea sa, începu el chiar dela început a zidi edificii publice mari ⁴⁾.

Prima clădire de acest fel, cu care fu însărcinat Hlávka în baza unui concurs la care reuși, bătând pe

¹⁾ *Jiri Stibral*: o. c., pag. 14.

²⁾ *Idem*, o. c., pag. 6.

³⁾ *A. Y. Vellik și Jiri Stibral*, l. c.

⁴⁾ *Stibral*: o. c. p. 16.

toți concurenții săi, a fost Biserica Lazariștilor din Viena, pe care o începu el în anul 1860, după planurile profesorului Schmidt B., și o termină în anul 1862¹⁾. Prin zidirea acestei grandioase clădiri religioase, într'un timp scurt de numai 2 ani, și prin executarea ei meșteșugită, punându-și la contribuție toată puterea sa de muncă și tot talentul său, și gândindu-se mai mult la viitor decât la câștig, își câștigă el în Viena un renume mare de architect iscusit, talentat și energic²⁾.

Deacum înainte, Hlávka fu căutat la toate clădirile mari cu caracter public din Viena și din întreaga Austrie, pentru zidirea cărora s'a supus el totdeauna concursului obligător, reușind să se impună numeroșilor săi concurenți. Astfel își deschise el calea spre diferite angajamente strălucite, cari i-au adus enorme câștiguri de bani³⁾.

Încă nu terminase Hlávka zidirea Bisericii Lazariștilor, și iată că ministrul Cultelor, Wickenberg, îi încredință în 1861 zidirea Operei Curții Imperiale (Hof-Oper) din Viena, după planurile profesorilor Van der Nüll și Siccardsburg, terminând-o după 8 ani, adică în anul 1869⁴⁾. Această clădire, care e una dintre cele mai mari zidiri monumentale cari împodobesc capitala Austriei, a costat 6 milioane de florini⁵⁾. Câștigul lui Hlávka dela această construcție a fost cam de 400.000 de florini⁶⁾.

Paralel cu zidirea Operei Imperiale din Viena, Hlávka mai zidi în anii 1865 și 1866 „Liceul Academic“ din Strada Christinei în Viena, în stil gotic, după planurile profesorului B. Schmidt⁷⁾.

Între anii 1865 și 1867, Hlávka mai zidi marele

1) 2) Idem, l. c.

3) A. V. Veltik: o. c. p. 10.

4) 5) 6) Idem, l. c.

7) Idem, o. c.

palat al arhiducelui Vilhelm, din „Parkring“ în Viena, în stilul renașterii italiene, după planurile arhitectului Hansen ¹⁾.

Paralel cu această zidire mai ridică el, în anii 1866 și 1867, biserica „Sf. Ottmar“ din cartierul Vienei „Weissgärber“, după planurile lui B. Schmidt, în stil gotic ²⁾.

În afară de aceste clădiri monumentale, cari sunt podoaba bătrânei Viena, mai zidi el falnica biserică din Köpfing, în Austria de Sus, și alte clădiri mai mici, în total 140 ³⁾.

În Praga zidi el, după planurile sale proprii, între anii 1862 și 1858, „Maternitatea“, în cartierul numit Katerynek ⁴⁾. Această clădire, zidită din cărămidă brută, fără tencuială și acoperită cu cărămidă glazurată și colorată, seamănă foarte mult la fațada ei cu Reședința Mitropolitană din Cernăuți ⁵⁾.

În această epocă, când Hlávka desfășura o febrilă activitate și și cheltuia energia pentru zidirea clădirilor monumentale din Viena, enumerate mai sus, fu el însărcinat de Ministerul Căltelilor să elaboreze un plan de construcție pentru Reședința Episcopală din Cernăuți, în Bucovina ⁶⁾. În nemărginitul său dor de muncă, el primi și această însărcinare. Spre a cunoaște deamănuntul spiritul tradițional românesc al vechei arhitecturi și picturi bisericești-bizantine, studiază el monumentele de artă religioasă veche din Suceava, Putna, Sucevița și Siret ⁷⁾, cari reprezintă arta bisericească arhitectonică și

¹⁾ Idem, o. c. p. 13.

²⁾ Idem, l. c.

³⁾ Jiří Stibral: o. c. p. 17.

⁴⁾ A. V. Vellik: o. c. p. 13.

⁵⁾ Idem, o. c.

⁶⁾ A. V. Vellik: o. c. p. 13.

⁷⁾ A. V. Vellik: o. c. p. 13.

picturii din sec. 16=lea — epoca de înflorire a vechii arte bisericești din Moldova — căutând să desprindă din vechile mănăstiri bucovinene, cu picturile și arhitectura lor caracteristică, valoarea lor artistică și s'o folosească apoi la elaborarea planurilor de construcție a Reședinței Mitropolitane, atât în părțile ei esențiale cât și în ornamentația ei. Observațiile fixate din studiul acestor monumente le utilizează el mai ales la construcția bisericilor Reședinței, dându=le o formă originală, prin amestecul arhitecturii vechi moldovenești, bizantine ca fond, cu amănunte apusene.

Episcopul Eugenie Hacman a fost atât de încântat de talentul artistic al lui Hlávka, care se oglandia într'o schiță de plan pentru Reședința episcopală, încât stăruie, împreună cu alți fruntași bucovineni, pe la locurile în drept din Viena, ca Hlávka să facă planul și pentru o amplă „sală sinodală“, un „seminar teologic“ pentru educația religioasă a clerului mirean, și pentru o „mănăstire“, care să serviască ca locuință pentru toți călugării atașați spre serviciu la biserica catedrală și la seminar ¹⁾.

După ce fură aprobate de Ministerul Cultelor din Viena planurile lui Hlávka pentru clădirile Reședinței episcopale din Cernăuți, i=se incredință lui și conducerea tehnică=artistică pentru înfăptuirea acestor construcții ²⁾.

Ca antreprenor pentru zidirea acestor edificii, după planurile sale, în stil mauro=bizantin, Hlávka îl angajează pe arhitectul Iosif Gregor, care se stabili cu domiciliul în Cernăuți, la începutul construcției Reședinței, în anul 1864, și rămase apoi aici până la moartea sa ³⁾.

În toate trei clădirile, din cari se compune Reședința mitropolitană, adică : Reședința propriu zisă, Semi=

¹⁾ Idem, o. c. p. 14.

²⁾ ³⁾ Idem, o. c. p. 13.

narul teologic și Palatul clerical, Hlávka a folosit elemente arhitectonice din studiile sale făcute prin orientul Europei ¹⁾.

„Sala sinodală“ a Reședinței amintește prin boltele sale de arhitectura Italiei de Nord, după observațiile ce le-a făcut el în călătoriile sale de studii prin Italia ²⁾.

Reședința mitropolitană din Cernăuți e cea mai mare clădire monumentală din foarte câte le-a construit Hlávka ³⁾. Iar pe teritoriul cehoslovac, cea mai mare dintre construcțiile sale e „Maternitatea“ din Praga ⁴⁾. Deodată cu Reședința mitropolitană, Hlávka zidi după planurile sale originale, și Biserica armeano-catolică din Cernăuți ⁵⁾, al cărei exterior și stil seamănă foarte mult cu stilul Bisericii seminariale din Reședința mitropolitană, având și același colorit roșu-căramiziu ca și Reședința.

În aceeași epocă de uriașă muncă constructivă în domeniul arhitecturii, Hlávka fu numit membru în diferite instituțiuni pentru promovarea arhitecturii și a artelor plastice. Astfel, în anul 1862, el fu numit membru în „comitetul de clădiri“ pentru municipiul Viena. În 1863, fu numit membru corespondent al „Academiei de Arte plastice“ din Viena, iar mai târziu membru activ ⁶⁾. În 1866, fu numit membru în „Comisia pentru aprecierea lucrărilor de concurs pentru muzeele imperiale din Viena ⁷⁾“.

În 1867, primi el unul dintre premiile principale pentru lucrări de arhitectură, la expoziția din Paris ⁸⁾, unde fu trimis și un vas mare de alabastru, din munții

¹⁾ Idem, o. c. p. 14.

²⁾ Jiří Stibral: o. c. p. 20.

³⁾ 4) Idem, l. c.

⁵⁾ A. V. Vellik: o. c. p. 14.

⁶⁾ 7) Idem, o. c. p. 14.

⁸⁾ Idem, o. c. p. 24.

Bucovinei, lucrat artistic după schițele sale, spre a servi apoi ca obiect de decor pentru Reședința episcopală din Cernăuți.

După terminarea Operei Curții Imperiale din Viena, fu el decorat cu înalte ordine și primi titlul de consilier tehnic ¹⁾.

În anul 1870, după o muncă uriașă și încordată de 9 ani în diferitele părți ale monarhiei austriace, îndeosebi în Viena, Praga și Cernăuți, lucrând fără răgaz de dimineață până seara, Hlávka se simți obosit, și la vârsta tânără de abia 38 ani se îmbolnăvi greu de reumatism, care-l ologi de ambele picioare ²⁾.

În cei 9 ani de activitate până la îmbolnăvirea sa, arhitectul Hlávka și-a câștigat renumele cel mai strălucit între arhitecții din Austria ³⁾. După 6 ani de activitate, își câștigase el atâta avere, încât putu cumpăra, în 1866, pentru mama sa văduvă, o moșie boierească mare la Lužany, lângă locul său natal Přestice, cu prețul de 330.000 florini ⁴⁾. Iar în anul 1869 era el milionar ⁵⁾.

În anul 1872, ne mai putând umbla din cauza boalei sale de picioare, decât tras într'un cărucior, renunță el la terminarea Reședinței episcopale din Cernăuți, care era gata de zidit până sub acoperiș, retrăgându-se la moșia sa din Lužany, unde și zidise după planurile sale un măreț și prea frumos castel ⁶⁾. Mai târziu se inzdreveni el, putând umbla sprijinit de o cârjă, și începu iarăși a lucra. Dar spiritul său nu mai era acum atât de întreprinzător ⁷⁾.

În anul 1882 îi muri prima sa soție, Maria născută

¹⁾ Idem, l. c.

²⁾ Idem, o. c. p. 14.

³⁾ ⁴⁾ ⁵⁾ Idem, l. c.

⁶⁾ Idem, o. c. p. 14.

⁷⁾ Idem, o. c. p. 18.

Čermak, cu care trăise într'o căsătorie fericită dela anul 1861. Dela moartea soției sale, el începu a-și împărți averea în măsură largă pentru scopuri filantropice, făcându-se cel mai mare mecena al Cehilor prin donațiunile sale în suma de 6.500.000 florini, o sumă de bani fabuloasă, după valufa vremurilor sale ¹⁾. Neavând copii proprii, el își revărsă toată dragostea sa asupra copiilor neamului său, înființând din averea sa proprie instituțiuni de cultură și de binefacere, „ca prin ele — după cum spune el în testamentul său, „să se poată ridica personalități morale prin muncă proprie și prin perfecționare în științele și cunoștințele necesare, pentru asigurarea conservării poporului“ său ²⁾.

„Căci numai prin muncă continuă, în scopul perfecționării noastre, — spune Hlávka — putem ajunge la acea putere morală și materială, care e necesară pentru existența neamului nostru ³⁾“. Călăuzit de aceste idei, a fost el predominant toată viața sa de năzuința, de a veni în ajutor studențimei academice cehe în lupta ei cu mizeria. În acest scop, Hlávka, împreună cu soția sa Maria, care împărtășia pe deplin ideile soțului ei, donă în anul 1880 suma de 22.000 florini, ca să se înființeze o fundațiune cu titlul: „Fundațiunea universitară cehă Iosif și Maria Hlávka“. Din procentele anuale ale acestui fond hotări el să se creeze trei stipendii (burse) egale, pentru câte un student dela facultățile de drept, filosofie și medicină ale Universității din Praga ⁴⁾.

În anul 1883, creă el din banii proprii o fundațiune de 25.000 florini cu titlul: „Fundațiunea tehnică cehă

¹⁾ Idem, o. c., p. 18.

²⁾ Arh. Jiří Stibrál: Iosif Hlávka, Praga 1931, p. 5 și 6.

³⁾ Idem, o. c. p. 6.

⁴⁾ A. V. Vellík: Život a porubeni arh. Josefa Hlávky. Praga 1908, p. 18.

a lui Iosif și Maria Hlávka“. Scopul acestei fundațiuni a fost, ca din procentele anuale ale acestui capital să se acorde studenților cehi dela Politehnica din Praga burse pentru călătorii de studii tehnice în străinătate ¹⁾).

În anul 1884, cu prilejul împlinirii ședinței a sută a „Asociației de știință cehă“, creă Hlávka din mijloacele proprii un fond de 35.000 florini, cu destinația ca din procentele anuale, realizate din fructificarea lui, să se tipărească în fiecare an lucrări științifice de valoare, aprobate de această asociație ²⁾).

Hlávka a mai creat din averea sa proprie și multe alte fundațiuni și legate cu scopuri culturale și de binefacere pentru studenți și artiști ³⁾).

Cea mai ferbinte dorință a lui Hlávka a fost însă întemeierea unei „Academii Cehă de știință, literatură și artă“. Pentru înlăptuirea acestei idei, s'a ostenit el foarte mult, pe toate căile și în toate direcțiile, folosindu-se de toate legăturile sale cu personalitățile influente dela guvernul central din Viena și dela Curtea imperială. Căci Viena nu privia cu ochi buni prosperarea culturii naționale cehăști.

Dar în sfârșit, izbuti el să-și realizeze și această dorință. În Iunie 1880, înaintă el mareșalului Bohemiei, prințului Lobkowitz, un act de fundațiune, prin care donă el suma de 200.000 florini pentru înființarea unei „Academii Cehă de știință, literatură și artă“ în Praga ⁴⁾).

Această academie fu activată însă, abia în anul 1890, cu titlul: „Academia Cehă Imperială Franz Iosef I, pentru Știință, Literatură și Artă.“ Ea fu pusă sub protectoratul arhiducelui austriac Carol Ludovig, iar primul ei președinte a fost însuși Hlávka, conducând=c până la moartea sa ⁵⁾).

¹⁾ A. V. Vellik: Život a porubeni arh. Iosefa Hlavky, Praga 1906, p. 18.

²⁾ ³⁾ Idem, o. c. p. 18 și 19.

⁴⁾ ⁵⁾ Idem, o. cit. p. 19.

Dacă Hlávka n'ar fi făcut nimic alta pentru neamul său decât întemeierea acestei academii din averea sa proprie, totuș și-ar fi asigurat pentru totdeauna recunoștința întregului popor ceh. Căci importanța unei academii naționale de acest fel, pentru un popor mic cum e națiunea cehă, o putem cunoaște pe deplin dacă considerăm faptul că, până pela anul 1870, științele, literatură și artele naționale cehești, erau abia în fașe ¹⁾.

Acest cadou de o neprețuită valoare ce l-a făcut Hlávka neamului său, ca un adevărat mecena, când a ajuns să dispună de o avere mare, câștigată prin muncă grea și cinstită și prin cruțare, este fructul convingerii sale de om înțelept, că un popor se poate apropia de cele mai înalte bunuri, cari îi asigură existența și independența, numai prin cultură și dezvoltare economică ²⁾.

Numai el știe câte greutăți a trebuit să învingă în Viena, numai ca să poată întemeia Academia Cehă din Praga. Dar dragostea sa mare pentru neamul său a învins toate piedicile, topindu-le cum se topește ceara la para focului.

Cu diplomația și abilitatea sa înăscută, izbuti el să înduplece pe împăratul Franz Iosef I, ca uricul de fundațiune pentru Academia Cehă din Praga să fie scris în limba cehă și semnat de împăratul. Și acest act oficial e primul și unicul act cu caracter public, ce l-a semnat împăratul Franz Iosef I în cursul îndelungatei sale domnii în altă limbă, decât cea oficială germană a Statului austriac, îndeosebi în limba cehă.

Dar când a mai cerut Hlávka și permisiunea, ca în sigilul oficial al acestei academii să fie gravat și leul, adică emblema veche națională a regatului Bohemiei atunci ministrul Taffe se răsti la el, ironizându-l cu cuvintele: „Lasămă'n pace cu pisica“, („Geben's mir

^{1) 2)} Idem, o. c. p. 1.

Ruh' mit der Katz")¹⁾. Se temeau miniștrii dela Viena de reinvierea leului ceh, de și-l numiau numai pisică. Dar de ce se temeau, n'au scăpat mai târziu, când Academia Cehă de Știință din Praga, ctitoria lui Hlávka, și-a dat fructele dorite de dânsul.

Pe lângă Academia Cehă, una dintre instituțiunile cele mai însemnate pe cari le-a întemeiat Hlávka din averea sa proprie este „Căminul studentesc Iosif Hlávka“ din Praga, pentru adăpostirea studenților sărmani, dar talentați și harnici, dela școlile cehe superioare din capitala Cehoslovaciei.

Această monumentală cădire de binefacere socială pentru studenți, cu 6 etaje, clădită într'un stil minunat de frumos, cu 121 de camere, înzestrate cu tot confortul modern, fu deschisă în anul 1904²⁾.

Dintre camerile de locuință ale acestui cămin, 93 sunt înzestrate cu mobilierul necesar pentru câte doi studenți, iar 28 pentru câte unul, deci în total pentru 214 studenți³⁾. Pentru fiecare etaj al căminului e instalată o cameră de baie, cu câte trei vane și cu câte un local pentru curățirea hainelor și spălatul lîngeriei⁴⁾.

Apoi mai fu înzestrat acest cămin cu o bibliotecă imensă, care număra, în anul 1924, 9000 volume și 50 reviste literare, științifice și artistice, apoi cu două pianе (clavire) și un pianino⁵⁾ pentru cultivarea muzicii și distracția studenților. „Căminul studentesc I. Hlavky“ din Praga e prima instituție de acest fel în toată Cehoslovacia, „pentru studenți academici, sărmani și sirguincioși, fără deosebire de confesiune reli-

¹⁾ Dr. Fr. Roubik: Iosif Hlávka „Česky Selfmademan“, în revista „České Revue“ a. XVII. 1924, p. 7.

²⁾ ³⁾ Iosif Horčíčka: „Dvacet let Hlávkovy'ch studentskych koleji česky'ch škol Pražskych“ 1925, extras din „Pěče o studenstvo“, an. II. 1924, p. 5.

⁴⁾ Idem, o. c. p. 5.

⁵⁾ Idem, o. c. pag. 6.

gioasă", cărora li se oferă locuință, încălzit, luminat, servit, și „după posibilitate“ și masă, și diferite ajutoare pentru studiu ¹⁾.

Prin acest ajutor primit în cămin, „studenții universitari cehi, sărmani, rigurozanții (candidații cari pregătesc doctoratul), și candidații de profesură dela Universitate și dela celelalte școli superioare din Praga sunt scutiți de grijele materiale și de mizerie, și astfel li se face posibil un studiu temeinic și neconținut, în urma căruia, înzestrați fiind cu un intelect puternic, cu un caracter firm și cu o mentalitate morală superioară, să poată servi cu adevărat neamului și culturii naționale în concurență cu alte popoare.“ ²⁾

Astfel a fixat însuși Hlávka scopul căminului studentesc, întemeiat de dânsul, hotărînd totodată ca în acest institut să se primiască numai studenți sărmani, cari își dau examenele în primele semestre de studiu cu distincție, și cu condiția să învețe și limbele moderne : franceză, engleză, germană și rusă, și să cultive și sportul prin gimnastică și scrimă, pentru dezvoltarea și întărirea organismului lor fizic. ³⁾

Hlávka accentuiază și'n testamentul său că „sărăcia nu poate fi singurul motiv pentru primire în căminul său, căci atunci Căminul studentesc s'ar putea preface, prin abuz, într'un azil de studenți parazitari“ ⁴⁾. Iar la deschiderea solemnă a căminului, în anul 1904, a spus el în discursul său către studenți : „Primele D=voastre succese v'au asigurat intrarea în acest cămin. Grijiți, ca aceste succese să nu fie ultimele. Grijiți, ca să vă asigurați rămânerea aici prin muncă continuă ! Căci numai munca asigură bunăstarea fiecăruia, numai în

¹⁾ Idem u. c. p. 2.

^{2) 3)} I. Horčíčka : o. c. pag. 2.

⁴⁾ Idem o. c. p. 2.

muncă rezidă puterea și scutul nostru. Să nu credeți că e posibil a trăi în belșug fără muncă. Așa am fost noi în tinerețea noastră, înțelegând dela 1848 încoace, că în muncă zace viitorul poporului nostru. Munca ne-a întrunit în acelaș rând și'n acelaș gând ¹⁾). Pășrați simțul pentru ce-i frumos, ajutați-vă unul altuia la muncă, fiți ca'ntr'o familie, fiecare cu convingerea sa proprie, dar considerați și părerile altora. Fiți onești și îngăduitori unii față de alții. Fiți constructivi și nu destructivi ²⁾)“.

Iată o prea frumoasă învățătură a lui Hlávka către studențimea pe care a iubit-o atât de mult! Și această învățătură se potrivește și e deamănă să fie primită și de studențimea română de azi.

Și că aceste sfaturi n'au fost în gura lui Hlávka numai niște fraze goale, o dovedește întreaga sa viață și faptele sale pilduitoare ³⁾).

Referințele grele în cari a crescut Hlávka, i-au imprimat sufletului său o deosebită severitate față de sine însuș și față de alții, și un spirit deosebit de cruțare, de care a fost călăuzit și după ce ajunsese milionar.

Călăuzit de lozinca sa: „sever cu mine însuși și sever cu alții ⁴⁾)“ (streng gegen mich und streng gegen andere), a dus el toată viața un traiu de mare economie, nepermițându-și nici un fel de lux ⁵⁾). Iar tot ce-a economisit el prin cruțare a donat studențimei, pe care a năzuit s'o crească în acelaș spirit de muncă, cruțare și modestie ⁶⁾).

Această năzuință se oglindește în următorul episod din viața sa:

Cu prilejul unei vizite în Căminul studențesc, trecu el, însoțit de mai mulți studenți, pe lângă o magazie

¹⁾ Dr. Fr. Roubik: Dr. I. Hlávka, česky selfmademan pag. 4.

^{2) 3)} Dr. Fr. Roubik: o. c. p. 5.

^{4) 5) 6)} Idem, o. c. p. 5.

de alimente a căminului. Aici observă el că, lângă un sac plin zăceau pe pământ trei boabe de mazăre. Hlávka se plecă, le ridică și curățindu-le în palmă de praf, le puse în sac, zicând către studenți: „Vedeți, dragii mei, de trei ori trei boabe fac o lingură plină¹⁾”.

Studenții abia acum înțeleseseră gestul său de învățătură, ca să fie cruțători. Pe studenții leneși nu-i putea suferi. Când vreunul din aceștia îi solicita vreun ajutor, el îi refuza cu cuvintele: „Întâi examene, și apoi ajutor“²⁾. Cunoașterea temeinică a nevoilor întregului popor țeh făcu din Hlávka un democrat convins, dar un democrat echilibrat, constructiv, nu un „social-democrat“ în sensul modern, cu ură față de clasa burgheză.

Aceasta se cunoaște și din dispozițiunea sa, de a nu se primi în Căminul studențesc, înființat de dânsul, studenți socialiști, ci numai studenți cu idei sociale echilibrate, burgheze. Prin această dispoziție și-a pus el mintea sa ageră și cultura sa vastă în slujba unei îndrumări și educații sănătoase a finerimei universitare, pregătind-o sufletește pentru lupta de rezistență națională și de promovare a intereselor tuturor claselor sociale ale poporului țeh.

Hlávka a fost deci nu numai un mecena în cel mai adevărat sens al cuvântului, ci și un pedagog social al neamului său. În toate faptele sale mari și multe se oglindește o nețărmurită dragoste de neam și țară și o intenție sinceră de a ajuta talentele cari se ridicau, dar aveau de luptat cu mizeria și cu neajunsurile lumești.

Astfel a contribuit el nespus de mult la progresul și întărirea culturii naționale a Țehilor. Academia Țehă

¹⁾ Idem. l. c.

²⁾ Idem., o. c. p. 4.

de Știință, Literatură și Artă din Praga e una dintre cele mai bine dotate instituțiuni culturale din Europa ¹⁾.

Fiind el adeseori decorat cu înalte ordine de cătră împăratul Franz Iosef I, i-se făceau în viață reproșuri, că ar fi prea stimat de Austrieci, deci prea austrofil. Dar cu nedrept. Căci Hlávka a folosit toată trecerea sa mare la cercurile înalte din Viena și situația sa înaltă de membru în Camera Magnașilor (Herrenhaus), spre binele și prosperarea neamului său.

Această mare trecere nu și-o câștigă el prin trădarea intereselor naționale sau prin ligușire, ci prin calitățile morale ale personalității sale, care a întreținut o epocă întreagă prin scripirea minții sale, prin dărnicia sa uluitoare și prin meșteșugul său de a arunca, pe drumuri croite de dânsul cu o îndrăzneală fără păreche, atâta știință și artă, în care se împreună istoria, geologia, sculptura, pictura și arhitectura, cultivând astfel, sub diferitele aspecte ale artei, forma estetică, frumosul și adevărul.

În 11 Martie 1908, marele arhitect Iosif Hlávka s'a stins din viața pământească, în Praga, la vârsta de 77 ani, lăsându=și prin testament toată averea sa pentru instituțiuni și fundațiuni de binefacere publică ²⁾.

Rămășițele pământene ale acestui om „bogat în spirit și'n muncă, care n'a trăit înzădar ³⁾“, fură conduse cu mare pompă și onoruri funerare spre vecinică odihnă în cripta familiară din locul său natal Přestice ⁴⁾. Spiritul și gândirea sa trăesc însă și azi și vor trăi mereu în instituțiile de cultură și binefacere socială, înființate și asigurate în existența lor prin milioanele sale, spre binele și prosperarea națiunii cehe.

¹⁾ După : „*Náučný Slovník*“, tom. XI, Praga, 1897.

²⁾ *Zivot a posubení Iosefa Hlávky*, ... pag. 40.

³⁾ ⁴⁾ *Idem*. I, c.

Iată cine a fost Iosif Hlávka pentru neamul său.

Dar el merită o amintire frumoasă și recunoștință și din partea noastră, a Românilor, îndeosebi a celor din Bucovina. Căci el a înfrumusețat capitala acestei provincii românești și Eparhia ortodoxă-română de aici cu splendide clădiri religioase monumentale, ale căror faimă a trecut departe peste granițele frumoasei Români.

El ni-a înființat și ni-a organizat o nouă breaslă de meseriași români, breasla „meșterilor sculptori și cioplitorilor de piatră artistică“, și ni-a descoperit în munții noștri bogății naționale, necunoscute și nebănuite până atunci de noi, adică: marmoră, alabastru și mărgean.

Prin ideile, faptele și pildele sale ni-a dat el atâtea învățături, îndemnuri și sugestii spre fapte mărinimoase, mai ales oamenilor noștri bogați cari își irosesc averile numai pentru lux și plăceri egoiste. Iar studenții-meii noastre academice i-a dat pilde și îndemnuri la muncă temeinică, la deprindere spre modestie și cruțare, și la jertfă neprecupețită pentru neam și țară.

Dacă Hlávka a conceput niște planuri atât de mărețe și de grandioase pentru cel mai de seamă palat reprezentativ al neamului românesc din Bucovina, apoi, fără îndoială că la această faptă a fost el îndemnat de aceiaș poveste fristă a neamului nostru, ca și a neamului său, din vremurile trecute, poveste pe care a auzit-o și a cunoscut-o el atât de bine.

Prin conceperea grandioasei construcții a Reședinței mitropolitane ort.române din Cernăuți, Hlávka a voit par'că să ni construiască o puternică cetate de apărare, conservare și afirmare a ființei noastre etnice și a comorilor noastre naționale, credința, limba și cultura, împotriva influenței puternice și nimicitoare a străinismului care era să ni le înăbușe.

Prin incursiunile sale extraordinare în împărăția

artelor, spre a împodobi cât mai frumos și mai impunător centrul cultural-religios și bisericesc al Bucovinei, ca și meșterul Manoli din legendă, Hlávka a urmărit parcă scopul de a împodobi cu ghirlandele frumosului paloșul de luptă a Bisericii noastre, împotriva tendințelor de desnaționalizare a neamului românesc bucovinean din partea stăpânirii străine de atunci.

Iată deci, un ceas petrecut alături de memoria acestui mare artist și suflet idealist, eșit din sânul națiunii amice cehești, este o clipă de reculegere pentru noi, Români, în desfășurarea vremurilor pe cari le trăim.

Chipul său e pentru noi toți, dar mai ales pentru iubita noastră studențime universitară, o lecție. Căci el ni vorbește de o viață de muncă/pilduitoare, închinată celor mulți și chinuși de mizerie și nevoi, numai pentru a avea bucuria studiului și a datoriei împlinite zi de zi.

El este deci o pildă și un îndemn la muncă și o orientare pentru finerimea studioasă academică, pe care a iubit-o atât de mult cu focul sufletului său delicat, dându-i tot ce a avut și necerându-i, în schimb, nimic, decât muncă sirguincioasă pentru viitorul ei propriu.

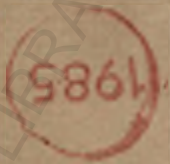
Și dacă și noi, Români, cinștim și amintim pe acest bărbat mare, deși aparține unui neam străin, dar prin munca, talentul și inima lui bună s'a impus atenției universale, apoi prin aceasta dovedim maturitatea noastră de popor civilizat și sensibil, calități cari se cunosc după oamenii mari, dispăruși, pe cari îi venerăm, fără deosebire de originea lor.

CUPRINSUL

	<u>Pagina</u>
Prefață	3
Reședința mitropolitană din Cernăuți și meșterul ei, arhitectul Iosif Hlávka	
I. Introducere	7
II. Reședința arhipăstorilor eparhiei Bucovinei înainte de ridicarea palatului mitropolitan de azi	8
III. Pregătirile pentru construirea unei reședinți noi pentru episcopii Bucovinei	10
IV. Perioada zidirii Reșed. mitropolit. dela 1864—1872	20
V. Perioada de construcție a Reșed. dela 1872—1882	42
VI. O interpelare a deputatului țaran Cirigore Iliuț, din Crasna, în chestia zidirei Reședinței episcopale din Cernăuți, în Dieța Bucovinei (1867)	53
VII. Viața și operele artistice și culturale ale arhitectului ceh Iosif Hlávka, meșterul Reședinței mitropolitane din Cernăuți	59

**BIBLIOTECA
UNIVERSITĂȚII
-IASI-**

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

23 MART. 1936

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

KOZLUKUNIVERSITÄT